

УЛОГА СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ
У ОЧУВАЊУ ИДЕНТИТЕТА СРПСКЕ ДИЈАСПОРЕ
THE ROLE OF THE SERBIAN ORTHODOX CHURCH
IN THE PRESERVATION OF IDENTITY OF DIASPORA

Serbian Unity Congress
Ministry of Religion and Diaspora, Republic of Serbia

**THE ROLE OF THE SERBIAN
ORTHODOX CHURCH
IN THE PRESERVATION
OF IDENTITY OF DIASPORA**

Proceedings of the Round Table
held at the Ministry of Religion and Diaspora
Belgrade, 21 May 2012

Edited by
Slavka Drašković
Aleksandar Raković

Belgrade 2012

Конгрес српског уједињења
Министарство вера и дијаспоре Републике Србије

УЛОГА СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ У ОЧУВАЊУ ИДЕНТИТЕТА СРПСКЕ ДИЈАСПОРЕ

Зборник радова округлог стола
одржаног у Министарству вера и дијаспоре
у Београду 21. маја 2012.

Приредили

Славка Драшковић
Александар Раковић

Kongres srpskog ujediwenja

Задужбина Свуденица

Београд 2012

**Улога Српске православне цркве
у очувању идентитета српске дијаспоре**

Зборник радова округлог стола
одржаног у Министарству вера и дијаспоре у Београду 21. маја 2012.

Приредили

Славка Драшковић и Александар Раковић

Издавач

Конгрес српског уједињења

Издавање књиге су помогли:

Studenica Foundation, San Rafael, CA, USA

Министарство вера и дијаспоре Републике Србије

*Ова књига је штампана и захваљујући великодушности
Њокојној Видака Ђеловића од Боке Кошорске и Дејроиша, САД*

Садржај

Уводна реч (Александар Раковић)	7
Богољуб Шијаковић : Својом културом оплемењивати свијет	11
Иринеј Добријевић : Црква – стожер окупљања српског народа: кратак осврт на однос између српске дијаспоре и Српске Православне Цркве	13
Максим Васиљевић : <i>Serbica Americana</i> као изазов и остварење – Јединство у различитости у северноамеричком контексту: претпоставке и могућности једног пројекта	15
Мирослав Мајкл Ђорђевић : Улога Српске Православне Цркве у очувању српског идентитета у дијаспори	23
Сава Миколашки : Српска Православна Црква, Срби из дијаспоре и будућност српске баштине	28
Владимир Гречић : Очување културног и духовног идентитета српске дијаспоре у условима глоблизације	33
Весна Ђикановић : Улога Епархије америчко-канадске у сфери просветног рада у Сједињеним Америчким Државама између два светска рата	41
Петар Драгишић : Политика југословенског режима према Српској православној цркви у дијаспори 60-их и 70-их година	50
Закључци округлог стола <i>Улога Српске православне цркве у очувању идентитета српске дијаспоре</i>	59

Уводна реч

Сарадња Конгреса српског уједињења и Министарства вера и дијаспоре Републике Србије на пољу очувања националног и верског идентитета српске дијаспоре дубље је утемељена у новијој историји српског народа. С тим у вези треба подвући да се оснивање Конгреса српског уједињења и Министарства вера и дијаспоре Републике Србије временски сасвим преклапају и сежу у време када је у Републици Србији након пада југословенског социјализма поново успостављен вишестраначки систем.

Конгрес српског уједињења (Serbian Unity Congress) основали су 7–9. децембра 1990. у Кливленду (Сједињене Америчке Државе) представници српске дијаспоре, Српске православне цркве и Краљевске породице Србије и Југославије. Оснивачи су желели да путем Конгреса српског уједињења Срби у расејању помогну својој отаџбини да продуби демократске процесе, развије економске потенцијале и негује српску културу и баштину.

Први вишестраначки (парламентарни и председнички) избори у Републици Србији након Другог светског рата одржани су 10. децембра 1990. Потом је 11. фебруара 1991. формирана Влада Републике Србије у чијем су саставу била и два министарства која су за поље ресорног рада имала изричиту сарадњу са Српском православном црквом и српском дијаспором: Министарство вера Републике Србије и Министарство за везе са Србима изван Србије. Након парламентарних избора у децембру 2000. (који су уследили после Петооктобарских промена) укинута је Министарство за везе са Србима изван Србије а тек 3. марта 2004. основано је Министарство за дијаспору Републике Србије. Министарство вера и Министарство дијаспоре деловали су као самостални државни органи наредних седам година: Министарство вера Републике Србије укинута је као самостални државни орган 11. марта 2011. а Министарство за дијаспору је тада проширено Сектором за вере чиме је успостављено Министарство вера и дијаспоре Републике Србије.

Конгрес српског уједињења и Министарство вера и дијаспоре Републике Србије организовали су округли сто „Улога Српске православне цркве у очувању идентитета српске дијаспоре“. Скуп је одржан 21. маја 2012. у конференцијској сали Министарства вера и дијаспоре у Београду.

У име саорганизатора округли сто су отворили др Славка Драшковић, председник Конгреса српског уједињења Србија и проф. др Богољуб Шијаковић, државни секретар Министарства вера и дијаспоре. Модератор

округлог стола био је др Александар Раковић, координатор Међурелигијског савета Министарства вера и дијаспоре Републике Србије.

Славка Драшковић је на отварању нагласила да је српско расејање забринуту због „немоћи“ Републике Србије да успостави сврсисходне институционалне везе да дијаспором. Она је посебно подвукла да је тим недостатком осујећен плоносни допринос српске дијаспоре посебно на пољу економског опоравка Србије. С друге стране, др Драшковић је нагласила да је Српска православна црква увек била кохезиони фактор који је спајао српски народ ван граница матичних држава. Госпођа Драшковић је на крају упутила апел Влади Републике Србије да сачува, односно не укида Министарство вера и дијаспоре Републике Србије.

Богољуб Шијаковић је казао да матична држава дуго није била у стабилном и дефинисаном државно-политичком стању па да с тим у вези ни српска дијаспора (коју краси велика разноликост од земље до земље и од генерације до генерације) није успевала да се повеже и уједини, да се чвршће обликује не само због очувања нашег традиционалног идентитета, већ да би као компактна и интегрисана целина могла да учествује у другим културама у којима се силом прилика затекла. Професор Шијаковић је додао да живимо у времену велике манипулације идентитетима, када се идентитет убрзано трансформише и конструише, када се памћење исто тако конструише и симулира. Он је нагласио да је српски идентитет посебно важна тема будући да су национални и верски идентитет нашег народа у међусобном загрљају, да се саутемељују и прожимају. Шијаковић је закључио да је стога јасно да је Српска православна црква еминентни израз и стуб нашег идентитета у дијаспори.

Саопштења на скупу била су стручно разнородна и из више углова су осветљавала улогу Српске православне цркве у очувању идентитета српске дијаспоре.

С тим у вези своје прилоге су дале владике Српске православне цркве: проф. др Максим Васиљевић из Лос Анђелеса, епископ западноамерички и Иринеј Добријевић из Сиднеја, епископ аустралијско-новозеландски. Поглед из дијаспоре употпунила су саопштења Мирослава Мајкла Ђорђевића из Сан Франциска, председника и оснивача Конгреса српског уједињења и проф. др Саве Миколачког из Санта Барбаре, обојица у име Фондације Студеница. Драгоцене истраживачке радове представили су проф. др Владимир Гречић из Института за међународну политику и привреду у Београду и историчари др Петар Драгишић и мр Весна Ђикановић из Института за новију историју Србије у Београду.

На скупу је подвучено да је Српска православна црква водећа национална институција која засвођује српски народ на нашем историјском

простору (Република Србија, Република Српска, Црна Гора, остале републике бивше Југославије и окружење од Трста до Темишвара и од Сентандреје до Хиландара) и у нашем расејању на свим континентима. Поручено је да државни органи Републике Србије треба јасно да формулишу циљеве и стратегију за сарадњу са дијаспором, посебно са Српском православном црквом, ради очувања националног и верског идентитета српског народа у расејању.

Александар Раковић

Својом културом оплемењивати свијет

Идентитет у дијаспори и Српска Православна Црква

1.

Кoliko је питање идентитета данас важно говори и то што се вријеме у ком живимо често одређује као доба кризе идентитета. На посебан начин и вишеструко криза идентитета погађа и српски народ, нарочито онај у дијаспори. И то је тако када су у питању различити типови идентитета: национални идентитет, који је с једне стране утемељен у заједничком језику, историји, култури, а с друге стране представља интегритет једног народа као систем његовог општег самоодржања; културни идентитет, који подразумева *традицију* као предање (παράδοσις), памћење, социјалну интеграцију, образовне установе; институционални идентитет, који нам даје држава или Црква; политички идентитет, који укључује и политичке стратегије, у које спада борба за политички идентитет тј. борба за признање (којој на индивидуалном плану одговара психолошка потреба за идентитетом). Дуготрајне и пресудне историјске околности условиле су да је у српском народу национални идентитет веома блиско повезан с вјерским идентитетом, па је отуда Српска Православна Црква ослонац и израз идентитета, посебно у дијаспори.

2.

Дијаспора (διασπορά) је сјеме једног народа које је расијано по разним странама земљама. Многе разноликости и специфичности карактеришу српску дијаспору: она настаје у разним историјским (не)приликама и отуд је временски условљена; она је мотивисана економски, што битно утиче и на образовну структуру; мотивисана је и политички (политичка емиграција), што је утицало на њене организационе форме и циљеве; нашу дијаспору карактерише и генерацијски диверзитет; итд. Иако изложена свакојаким неповољним факторима, српска дијаспора је ипак успјела да у видној мјери очува национални идентитет. Српска Православна Црква је у томе имала непроцјењив значај. Све то би требало озбиљно изучити, и већ одавно постоји потреба да се успостави један национални институт за

дијаспору као документациони, истраживачки и образовни центар посвећен свим аспектима живота српске дијаспоре.

3.

Хришћански идентитет је динамички и универзалистички, он се развија и обогаћује и у односу према другоме: отворен је за стално усавршавање. У том контексту култура представља не само затечене објективисане вриједности и добра него и напор самоусавршавања према божанским узорима. То би требало да омогући двосмјеран интеркултурални утицај у нашој дијаспори, наиме: усвајање других култура и обогаћивање сопственог идентитета, а на другој страни ширење српске културе и тиме обогаћивање других културних средина. Ту видим и нову улогу наше Цркве.

4.

И наша дијаспора па у њој и наша Црква с разлогом су дуго његовале интровертну оријентисаност, у смислу бриге за фолклорни идентитет и чување обичаја из „старога краја“. Носталгија као чежња за завичајем и подсећање на оно што нас укорјењује у идентитету била је подупрта увјерењем да је планирани повратак извјестан. Но већ одавно је јасно да је наша дијаспора укоријењена свуда гдје је наше сјеме одавно посијано и да даје плода у и са другим културама. Српски народ, чији је национални карактер већи од његовог реалног значаја (па је зато способан за подвиг), требало би да смогне снаге и савлада аутизам да би тако своју културу понудио другима. Такву оријентацију наше дијаспоре ка другима требало би да предводи Српска Православна Црква, јер већ свједочећи чистоту и љепоту наше православне вјере можемо да оплемењујемо конкретне националне и културне средине у којима живимо. Можемо да покажемо своје свијетло лице оплемењено хришћанском вјером и историјским страдањем.

Црква – стожер окупљања српског народа: кратак осврт на однос између српске дијаспоре и Српске Православне Цркве

*„Свему има време и сваком њосу њод небом има време...
Видио сам послове које је Бог дао синовима људским да се
муче око њих.*

*Све је учинио да је лејо у своје време, и свети мейнуо им је
у срце, али да не може човек докучити дела која Бог
твори, ни почетка ни краја...*

*Дознах да шћо год твори Бог оно тираје довека, не може му
се нишћа додати нишћи се од шћоа може шћо одузети, и
Бој твори да би га се дојали...” (Прой. 3:1, 10–11 и 14)*

Саставити коју реч о историји српске дијаспоре, од првих српских Сисељеника до последњих емигрантских таласа, уствари значи забележити напоре и настојања народа, појединаца и заједница, који кроз међусобно јединство и заједничко искуство теже да остваре, а често и обнове, учврсте и развију нови живот; с тим да никако не изгубе оне битне елементе свог претходног живота и искуства, како за своју генерацију тако и за будуће. Исељеничке, дакле досељеничке заједнице, као што је наша у Аустралији и Новом Зеланду, нису изузетак.

Савремена историја Аустралије и Новог Зеланда, као нација, релативно је млада и почиње крајем 18. века. Досељеници су основали ове нације – полетарце у најудаљенијим земљама света, које на јединствени начин обухватају његов почетак и крај. Аустралија је прастари, оронули предео; док је Нови Зеланд, такође прастари, задржао чистоту и нетакнутост природе.

Ове две земље као и све нове земље представљају оштар контраст који се, упоређујући их са старим, ратом и идеологијама оптерећеним крајевима, огледа у виталности и младалачкој енергији њихових нација. Наша српска историја у дијаспори је суштински уткана у материју ових полетних нових нација, једнако као и у „удобну” историјску материју српског народа и Српске Православне Цркве, која је стожер српског живља у расејању.

Српска заједница на северноамеричком континенту зачета је са првим досељеницима из Аустроугарске империје, док на Петом континенту, као и у Европи, већином је настала доласком првих емиграната након Другог светског рата. Она почиње са Србима који су уморни и сами оронули, понеки од њих сасвим исцрпљени, трагали за новим домом и новом сигурнијом будућношћу. Њихов задатак је био, као и наш данас: како, као и све заједнице у расејању, прихватити јединствену културу и традицију своје нове домовине, а уједно не заборавити или не издати ону из Отаџбине, коју су оставили за собом, многи од њих заувек?

Наши први српски досељеници тражили су остварење новог живота и новог дома у сваком смислу речи: места где ће се рађати, подизати децу и обезбедити им одговарајуће образовање – такво, које ће истаћи ново исто колико и сачувати од заборава старо. Подигнуте су цркве и манастири као заједничке куће у којима ће се одржати вера предака и обезбедити место за богослужење, које ће им омогућити да постану саставни део освећене историје. Потом су основане црквене и језичке школе и фолклорне групе, како би се обезбедио континуитет традиционалног верског и културног наследства и тако одржао њихов идентитет. Једнако значајно, основана су пензионерска насеља да обезбеде достојан живот старијих и гробља као последња места починка у очекивању будућег века.

Наша историја, која се међу Србима у расејању наставља са нараштајима који су се родили и стасали у дијаспори, затим обogaћена са новијом, школованијом, економском емиграцијом па све до феномена „*gastarbeiters*”, тј. „привремених радника у иностранству” и поново се обнавља са доласком изгнанника са ратом захваћених подручја, захвална је на новој шанси и испуњена еланом пред доскора незамисливим могућностима.

Наша историја на Петом континенту, која се наставља међу Србима у Аустралији и на Новом Зеланду, је такође захвална и испуњена незамисливим могућностима. То је историја нашег народа и Цркве која улази у нову нацију и нову епоху. Јер је витална спона управо у томе што су наши „оци дијаспоре” у својим срцима препознали да вера може издржати без слободе, док слобода не може опстати без вере.

Кроз Цркву ми смо пресађени изван времена и историје у присуство вечности у садашњости. То је нова стварност, нешто што је истовремено врло познато а још увек у покрету и напредовању, што се мења и развија. Наша историја стога, није стагнирајућа, она буја и непрестано се оживљава. Господ је изабрао где ће засадити свој виноград, кроз који наставља да нам даје своје наследство и добро стање Његове Свете Цркве. Јер је Он Господар времена и доба, аутор Историје и историја, у Историји и ван свих историја, светих и светских.

Serbica Americana као изазов и остварење Јединство у различитости у северноамеричком контексту: претпоставке и могућности једног пројекта

Преосвећени, часни оци и браћо, госпође и господо,

Благодарећи организаторима овог значајног скупа, првенствено на делатном подстицању и свести о значају очувања идентитета српске дијаспоре, као и на срдачном позиву, покушаћу да дам свој скроман прилог важном питању односа српске дијаспоре и Српске Православне Цркве. Са своје стране, покушао бих да у оквиру опште теме, „Улога Српске Православне Цркве у очувању идентитета и дијаспоре”, у општим цртама укажем на неке њене аспекте, кроз приказивање идеје о једној *Serbica Americana* у оквиру битног проблема *јединствa у различитости*. Потом бих да укажем на рад *Serbica Americana* која је центар за истраживање, документацију и информације о аутентичним српским академско-научним, теолошко-црквеним и културно-уметничким достигнућима у Северној Америци.

Васколики свет настањен на планети земљи улаже надљудске напоре да разреши древно питање *идентитетa као јединствa у различитости*. Иако је овај проблем кроз историју добијао своје одговоре, кроз више или мање задовољавајуће облике, нашем добу је изгледа изгледа дато да се са њим рва у до сада најзаостренијем облику, посебно од Француске револуције. На почетку 21. века однос Српске матице са својом дијаспором на Западу у великој мери рефлектује овај проблем, а налази се у оквиру ширих односа Српског народа са Западом.

Несумњиво је да од разрешења квинтесенцијалног питања идентитета, јединства и различитости зависи и живот, место, улога одређеног народа у широј породици једног света који је постао једно велико суседство. Кад је реч о Српском народу, сматрам да је неопходно постићи људски и цивилизацијски консензус у оквиру њега без чега је тешко да тај народ оствари нормалне односе и разумевање другог и другачијега. Сведоци смо, нажалост, да уместо мудрости духовно-друштвеног и цивилизацијског функционисања, данас имамо на делу голе политичко-економске интересе који су поменути мудрост и вештину потиснули жеђју за „информативним садржајем”, што значи да принцип утилитарног односи превагу над умећем заједничког живљења. Тако смо данас сведоци *краја* (западне и источне)

културе као целовитог етоса и као интегрисаног система знања, веровања и понашања. Будућа, то јест већ актуелна, међународна заједница постаје заједница интересних националних група, а све мање заједница држава. Понекад се стиче утисак да се српска држава а и сам српски етнички простор све више претвара у дијаспору. С друге стране, појам „дијаспоре” (као и нације) у новије време се коренито мења и готово је сасвим извесно он ускоро неће значити исту ствар као, рецимо, пре пола века. (Неки сматрају да ће он изгубити смисао и реалну основу у контексту савременог несклада између глобализма и постмодернизма). Како се онда поставити према томе проблему? Изгледа да смо, ходећи у сусрет савременим токовима, суочени са дилемом: пружати узалудни, често само привидни, и анахрони отпор или смело, осмишљеним акцијама, а далековидо, ићи у одмеравање са историјским, такорећи космогонијским, изазовима феномена тзв. „постнационалног интегрализма”? У целој тог пометњи, неопходно је пронаћи путоказ и критеријуме.

Критеријум односа матице и дијаспоре не може бити други него еклисиолошки, јер је то однос који се најплодније остварује унутар *заједнице* Цркве. У хришћанском предању, насупротив хеленском свету (у гностичком и неоплатонистичком издању), историја није препрека заједничарењу са Богом него служи као *темељ* тог заједничарења. Путем Оваплоћења, Истина бића и свега створеног, постаје иманентна човеку и свету, настањује се у само срце историје, у темеље смртне и трулежне творевине и пружа утеху и наду. Служи као квасац који закисели цело тесто. Мерило црквености једне епархије или парохије постаје светотајински живот (и разумевање истог), и он служи као илустрација верности, али и као *топос* повезаности историје са Будућим веком. Царство Божије је, тако, *будући* догађај који тек треба да дође, али се „антиципира” (добива као предујам) у Цркви, поглавито кроз Свете Тајне. Темељна карактеристика православне историографије је „есхатологија пре антиципована него остварена” (Флоровски). Православна парохија постаје жива молитвено-литургијска заједница, то сабрање личности крштених у име Свете Тројице и помазаних Духом Светим у једноме Телу Христовоме. Без евхаристијског заједничарења (учешћа и причешћа) не постоји парохија. Стога, када једна парохија прославља неки јубилеј или годишњицу, тада се као *мера* њене зрелости, успеха и домета узима *динамизам* и пулс евхаристијског живота, при чему критеријум пастирског „успеха” нису просто импресивни храмови и хале него квалитет живих чланова Тела Цркве, њихово узрастање у „меру раста висине Христове” и њихов подвиг победе над греховношћу, пролазношћу и смртношћу.

Занимање за историју дијаспоре, трагање за Божијом вољом у њој, израз су вере у Божије присуство и делатност у историји. Живот Српске

цркве у Сједињеним америчким државама се одвија на пољу драматичне историје која је проткана Божијим промислом. Велики број Срба који се дуже или краће налазе расејани широм света – у који одлазе после тешке одлуке – остају и даље везани за земљу свог рођења или својих предака, живећи двоструким идентитетом. Одлазак у дијаспору се може упоредити са одласком у „манастир”, у смислу својеврсног странствовања (монаштво као печалба) које је праћено лишавањем, постом, усрднијом молитвом... Ова слика није случајна. Свесно и драговољно *одрицање* од „старог краја”, кроз својеврсно умирање, постаје семе за нове подвиге. Расејање (као негативан појам) је својеврсно сејање (позитиван појам). Ово је библијска и свечовечанска истина коју Црква трајно обзнањује. Отуда се показало да једина установа која данас може да одржи *трајање* и *повезаност* Срба широм света јесте Српска Православна Црква, понајвише због свог квалитета који зовемо *саборност*. То по себи повлачи огромну одговорност. Најдубље уверење писца ових редова је да она ову обједињујућу улогу у Српском народу врши захваљујући својој есхатолошкој димензији и способности да пригрли историју ради спасења својих чеда.

Историја српске духовности, културе, науке и теологије на простору дијаспоре у ширем, а на северноамеричком континенту у ужем смислу, врло је комплексна и за собом повлачи аналитични и синтетични приступ. Њено целовито проучавање подразумева прикупљање података, пребирање по архивама, личним сећањима старијих чланова парохија и разних установа, контакте са старијим и млађим парохијским свештеницима. (Својеврстан образац даје Владимир Пиштало својим докторским радом о троструком идентитету). За писање ове историје добродошли су сви релевантни подаци, посебно они који се тичу оснивања (ко, када, како), начина функционисања (односи парохија-свештеник-управа), историјских догађаја (празници-славе, јубилеји). Свакако, за историју је од највећег значаја писана историја како појединаца тако и установа. „Ко је мислио писати историју Срба у Америци од почетка до данас, тај је доста закаснио. Јер, два српска поколења отишла су Богу на истину, а треће је на измаку, док још три активно делују на америчком попришту живота, докле седмо плаче у колевци. Немогуће је дакле дознати из прве руке шта је некад било. А безброј напора, жртава и болова и добротинастава и примера чојства и јунаштва и трагедија и успеха у овој земљи остали су забележени. Нити би иједна историја америчког Српства била потпуна, која не би описала све оно што су Срби из Америке учинили за своју прву отаџбину од почетка до данас”, писао је још 1951. године Св. епископ Жички Николај. Имајући у виду његове горње речи, још од самог доласка нашег на трон Западноамеричке епархије појавила се потреба да се започне са таквим мисионарским радом, у духу познатих претходника, Севастијана Дабовића и

Николаја Велимировића. С обзиром да ми у Америци немамо такав центар, наложили смо нашем свештенству да почне са прикупљањем историјских података, сведочанстава, летописа и сличних записа у својим парохијама. [...] Стварање мисионарског центра *српске теологије и културе* на енглеском и српском језику, се показује као неопходно, корисно и благословено дело, од значаја како за савременике тако и за потоње нараштаје Српског и Америчког народа у Северној Америци. Ово је важно и из још једног разлога. Погледајмо га изближе.

Српско Православље у Америци је постигло значајан еклисијално-друштвени домет који верно осликава црквену свест свеукупног Православља на овом континенту које још увек није нашло свој аутентичан, канонски израз. Пошто се ова свест одражава и кроз поистовећење црквене и националне компоненте (присутне код свих православних народа у САД), појавиле су се важне последице по даљу историју и живот Цркве у овој средини. Како је дошло до овог поистовећења и какве је последице оно имало по даљу историју и живот Цркве у САД, питања су са којима се вреди позабавити. За историју је такође значајно да се испитају појмови попут „црквеношколске општине”, као и разлози који су допринели њеном одвајању од епископоцентричне структуре Цркве. Као последица ове „историзације” Цркве на америчком Западу, појавила се тенденција за имитирањем световних структура. То је довело до многобројних сукоба између епископа и парохијских управа, а њихов врхунац, у појединим случајевима, био је одбијање последњих да признају епископу икакву одлучујућу моћ. Ово би могао бити одговор на питање како се дошло до тога да питање „самосталности”, аутономије и слично добије примат над димензијом *заједнице*. Осим тога, треба се питати: који је концепт ауторитета био доминантан у „дијаспори”? Зашто је за избор свештеника у неку парохију пресуднији био „конкурс” који би управа расписала, неголи воља или барем мишљење локалног епископа?

Схватање улоге Цркве као моралне и духовне снаге у етничкој заједници исељеника, којој је циљ да очува етно-заједницу, њен фолклор, културу итд. и даље преовладава код већине црквених посленика. Међутим, Господ позива Цркву своју на још веће подвиге. Велико питање које стоји пред свим нашим парохијама у ово тешко историјско време кад на врата Православља куца постмодерни плурализам и релативизам, гласи: како одржати традицију и етос који потиче од средњовековне Србије у свету којим доминирају вредности модерне и пост-модерне? Како се једна Црква схваћена као „светосавска”, конституисана у културно унификованој „икумени” (Византија-Србија) може прилагодити плуралистичком друштву и научити да живи крај других вера и конфесија или, шта више, поред људи индиферентних на плану религије? То је било кључно питање са којим

се суочила, а и данас се суочава, српска црквено-народна заједница на тлу Америке. Прихватимо све олакшице које доноси глобализација, нисмо свесни уступака које нам тражи и по питању нашег истинског идентитета, који је угрожен. На њега сада готово несметану утиче илузија виртуелних односа, као и економско препуштању транснационалним елитама. Одговори на горња питања варирају од личности до личности, од средине до средине, а пред историчарима је задатак да истраже проблем. Да ли су досадашње историје узеле у обзир структурални приступ, који схвата друштвену структуру као историјску и динамичку категорију која је хетерогена и пуна противречности? Културалне експланације феномена српског присуства више проистичу из шематично писаних историја, неголи из еклисиологије, етнологије и културалне антропологије. Отуда је неопходна сарадња Цркве са другим национално оријентисаним институцијама у дијаспори, што може довести до остварења вишег нивоа координације заједничких активности. Све може бити благословено и надахнуто ако се отвори за аутентични „програм” живота који доноси наду и подстрек.

У светлу свега до сада реченог, а у најкраћим цртама, предочавам вашој пажњи предлог суочавања са изазовима „јединства у различитости” у северноамеричком контексту. Тај подухват смо назвали *Serbica Americana* у смислу поменуте метафоре о (ра)сејању као даривању новог живота и идентитета. *Serbica Americana* је центар за истраживање, документацију и информације о *ауџенџичним* српским академско-научним, теолошко-црквеним и културно-уметничким достигнућима у Северној Америци.

Делатност центра има следећи опсег, делокруг и фокус.

- прикупљање академско-научне, теолошко-црквене и културно-уметничке теолошке грађе и историјске документације (књиге, часописи, новине, фонотеке, етнографска грађа, записи о животу...)
- штампање на енглеском дела важнијих Српских писаца, научника и теолога 20. века (о. Севастијан Дабовић, еп. Николај Велимировић, о. Јустин Поповић, еп. Данило Крстић, као и млађих српских мислилаца и теолога).
- организовање стручних скупова, јавних трибина, популарних предавања, гостовања научника, публициста, књижевника итд. са теолошким, културним, историјским и другим темама
- формулисање јасних и дугорочних циљева српске дијаспоре
- издавање периодичних публикација (нпр. тромесечног листа) у којима би се објављивали краћи извештаји о истраживањима, занимљивији сегменти грађе и слично, као и најављивао програм предстојећег рада
- организовање при епархијским центрима допунске наставе и разних

курсева о национално-духовној култури за омладину свих узраста (у сарадњи са сродним институцијама)

- организовање студијских боравака млађих теолога који би у САД, поред сопственог стручног рада, окупљали и организовали научнике сродних интересовања из свог домена
- одржавање сталне сарадње са другим теолошким школама у отаџбини и дијаспори, уз координацију заједничких активности
- обликовање чврстог језгра од угледних лидера са јасном визијом и посвећеношћу
- усклађивање стручног и културалног рада у другим удружењима која се баве очувањем духовно-националне баштине (црква, национална штампа, завичајна удружења)
- укључивање (кроз материјалну и логистичку подршку) млађих научних радника из матице и исељеништва у културно-теолошки усмерена истраживања
- умножавање и дистрибуција појединих културалних историјских вредности (грађа, магнетофонски и магнетоскопски записи, ретке књиге и слично)
- оснивање одељења за библиотечку делатност и прикупљање грађе у градовима где живи значајнији број Срба
- стварање континенталне мреже „повереника” за прикупљање података о локалним заједницама у разним крајевима САД и Канаде, као и евидентисање значајних информаната (свештеници, старинци у емиграцији, културни радници) који располажу одговарајућом грађом или би могли саставити мемоаре или сличне записе
- припремање материјала за презентацију у отаџбини и дијаспори ради упознавања матице са духовним, уметничким и академским дOMETИМА, потребама и пројектима
- координација рада славистичких, византолошких, балканолошких и сродних катедри на универзитетима у САД и Канади (уједначавање и допуњавање постојећих наставних планова и програма уз сугерисање и спонзорисање нових постдипломских курсева)
- додела студијских стипендија српским студентима и подстицање израде доктората (уопште: научно дисциплиновање српске духовности-културе-теологије у Америци)
- медијска (уопште пропагандна) презентација о значају мисије српског стила и искуства на северноамеричком континенту.
- писање Историје Српске Цркве у Америци; стварање, живот и формирање Српске Цркве у Америци. Парохије и манастири (шематизам)

- српска војна, политичка, научна историја у Америци
- стипендирање истраживача у оквиру пројекта *Serbica Americana*
- саветодавно деловање у смислу остваривања српских циљева

Као што произилази из наведеног, циљ центра је да помогне српској популацији у Северној Америци у погледу: неговања и очувања православне духовности „српског стила и искуства”; развоја чврстих веза са коренима српског идентитета; помоћи око јасније артикулације политике матице према дијаспори (и *vice versa*), кроз освешћивање свог специфичног културолошког карактера, свог црквено-духовно-националног идентитета, својих политичких циљева и своје организационе припадности. Својом делатношћу *Serbica Americana* може да успостави духовни, социјални, културолошки (и политички) консензус за деловање организација које су себе идентификовале и регистровале као америчко-српске. Ово је могуће постићи користећи цивилизацијска, културна, духовна и технолошка искуства других. *Serbica Americana* жели да помогне да Црква свој народ заступа као његова најважнија верска и културна институција пред лицем осталих, једноверних и разновernih, народа. Она показује да идентитет није крута форма него динамички раст од биолошке, преко друштвене, потом еклисијалне све до есхатолошке ипостаси.

Носиоци пројекта су Западноамеричка епархија, Институт за теолошка истраживања (Београд), Српско благо, Севестијан прес, а очекује се сарадња са Министарством за вере и дијаспору Републике Србије као и са другим институцијама у матици и дијаспори. Центар има архив и библиотеку и свој вебсајт (eserbia.org), а резултати истраживања се објављују кроз издавачку делатност Центра (штампане и електронске публикације).

Закључујући, рецимо још и следеће. Није лако ни једноставно живети у једном „митском” времену дијаспоре, у коме као да имате два живота, где човек као да „стоји у два чамца држећи их ногама да се не разиђу, једним делом у једној стварности, а другим делом у другој” (В. Пиштало). Изграђивање идентитета је кључно за сваког човека, с тим што га имигранти изнова започињу, а путоказ до њега мора свако лично да открије, схвативши да географско-национални идентитети могу да функционишу истински само ако је духовни идентитет и фокус стабилан, водећи нас на другу обалу есхатолошке слободе. Он нас тада ослобађа а не спутава. Такав идентитет укида антагонизме (ратове и мржњу) којима зарађујемо смрт, показујући нам да немамо непријатеља управо зато што је Христос укинуо непријатељство дарујући нам моћ да не умремо.

„С ону страну спољашњих разлика и дистанци, светских примена и погледа, логике Запада и Истока, ми имамо откривење љубави Божије која као бљесак у тишини укида лаж обмане и дарива нам истину живота као

благослов слободе и јединства, као низ изненађења која нам воде у бескрајан пут и Пасху, која је сами Богочовек”, вели архимандрит Василије Ивиронски. Молитвено желећи успешно, у пракси и животу, решење овог за све нас значајног питања идентитета у различитости, верујем да ће историјско-друштвени живот нашег Српског народа у Северној Америци осликавати пре свега визију Царства Божијега које долази. Верујем такође да ће Свети Сава од Христа Господа у Духу Светом измолити да се Православље код нас у Америци настави преводити у живот, да се егзистенцијално преноси у културне и социјалне пројаве, сасвим спонтано – и плодно – пружајући садашњим и долазећим православним хришћанима извесност и слободу одмеравања са сваким изазовом, било да он долази са Истока или са Запада, а на корист рода људскога.

Улога Српске Православне Цркве у очувању српског идентитета у дијаспори

Ако не знамо ко смо, онда смо свако и нико.

Историјски је непобитно да је Српска Православна Црква била најважнији чинилац у очувању српског идентитета у прошлости. Такође без ње у овом веку неупоредивих глобалних промена и превирања, српски идентитет би по свој прилици нестао. И то не само у расејању, већ можда крајем овог века уопште. Међутим, да би испунила ову критичну улогу, Црква ће морати не само да је настави већ ће бити принуђена да је знатно појача и да се битно прилагоди новим условима. Тај задатак и изазов су изузетно сложени из више разлога, међу којима су свакако садашње критично питање нашег забрљаног и замршеног идентитета као таквог, историјске заоставштине и предрасуде, опште глобално превирање и замашни практични захтеви рада и спровођења ове егзистенцијалне дужности која захтева одговарајуће промене у самој институцији и организацији цркве.

Суштина проблема

Срби су изгубили идентитет у две Југославије, а када се друга распала и трећа створила, српски идентитет је изнова морао да се утврди и представи свету. Кобно за Србе њихов идентитет су означили у току деценије 1990-их српски историјски и непомирљиви непријатељи у иностранству уз помоћ Европске уније и Америке. На овој прекретници светске историје, Србија се представила свету са вођом и владом који су суштински били комунисти и који су трагично фалсификовали српски национализам и идентитет. Слободан Милошевић и његова неокомунистичка клика, вођени неутољивом жудњом да се одрже на власти, су одлично ишли на руку тим непријатељима. Они су злоупотребили српску историју, и подмукло скоро уништили прави историјски српски идентитет и позитиван имиџ. Нису изгубљене само територије и бројни људски животи, већ су поражене и историјске народне и државне идеје и успеси. У

том трагичном процесу српска влада са Милошевићем је била саучесник кога дијаспора није могла да убеди у било какве рационалне кораке.

Обнова српског правог идентитета, карактера и јединствености на основу традиционалних вредности и универзалних врлина је без сумње најтежи егзистенцијални задатак и изазов пред Србима данас. Темељан и рационалан процес мора да почне одмах, јер много времена је већ изгубљено и неописива штета нанета Србима „свим и свуда”. Сложеност и дубина проблема је таква да рехабилитација нашег имена и личности и стварање друштвено-државне сагласности међу нама може лако да потраје годинама на нашу огромну штету.

Критично питање идентитета у дијаспори

За Србе у дијаспори, који маре за Матицу, једно од најважнијих питања са којим се суочавају је како одржати свој национални идентитет. Недавно испитивање јавног мњења у дијаспори (Задужбина Студеница) показује да 89% Срба је забринуто и жели да сачува српски идентитет. Међутим, ни овде ни у Матици, ово егзистенцијално питање још нема одговора ни консензуса како да се решава.

Истовремено, процеси отуђивања и неизбежне асимилације се настављају и појачавају. Узрока наравно има много и они су сложени, али они се морају правилно идентификовати и решавати. Овде није место ни моменат да се о њима расправља. Без сумње може се рећи, да ће се ти процеси свакако наставити и вероватно бити интензивнији. Узевши у обзир критичан проблем наталитета у Србији и економско/социјално стање које наводи преобладајуће младе да напусте земљу неупоредиво је важно да се овај процес отуђивања знатно умањи и да се српски идентитет обнови и одржи. Више од једне трећине Срба данас је у расејању. Они су огромно национално благо и неопходна потреба за Србију. До сада овај проблем није имао приоритет у државној политици свих влада. Одсада то би морало да буде много другачије, јер Матица је отворила широм врата и показала жељу да сачува Србе у расејању да се не асимилирају. Уопштено, не постоји кохезивна и прагматична државна политика за очување идентитета у расејању, као и у самој Матици. За добробит државе и народа, ово мора да се промени одмах, као и цео још увек нетрпељив општи однос према дијаспори код владајуће елите.

Улога Цркве

Улога Српске Православне Цркве у одржавању и ширењу српског идентитета у дијаспори је без премца. Може се слободно тврдити да није било Цркве тешко је замислити да би било Срба као препознате и признате

органске заједнице у расејању. Углавном сиромашни народ инспирисан Црквом и њеним вођством је пожртвовано градио цркве по свету које су биле и остале главни извори и упоришта српског идентитета, вере и културе кроз векове. Међутим реално гледајући, данас се не може очекивати од Цркве да *сама без државе Србије и неколико других кључних институција спасе и одржи српски идентитет у расејању*. Главни проблем и централни разлог је рељефно и тачно поставио проф. др Радован Биговић у једној реченици: „Људи не знају шта је данас наш национални идентитет те га свако одређује на своју руку” (проф. Биговић у писму аутору, 21. јануара 2009). Другим речима, он пита: Шта значи бити Србин на почетку XXI века? Како сагледати наше лице и идентитет у огледалу рационалне стварности и у моменту опште конфузије о нама не само у свету, већ првенствено у нама лично. Пре него што би Црква могла ефективно и правилно да ради на очувању, неговању и унапређивању националног идентитета, она мора да зна шта је он. Ово је Алфа и Омега проблема и неизбежно се мора хитно решити.

Већ две деценије су прошле од распада Југославије. Овај проблем остаје нерешен. Ми ни до данас не знамо ко смо, шта смо, и куда идемо као нација и као српска држава. Како се може тражити и очекивати од некога да подржи и унапреди нешто, када је то „нешто” небулозно, конфузно, недефинисано? Без сумње овај проблем се не може решити без Цркве; међутим, њега Црква сама не може да реши.

Срби су добровољно изгубили свој идентитет у Југославији углавном због утопијске идеје „братства и јединства”. По нестанку те државе, српски идентитет је морао да се изнова и рационално обнови и утврди у новонасталим околностима у свету. То није било учињено онда, нити је било учињено по доласку демократске власти ево већ целу једну деценију. Ово је наравно погубан, катастрофалан исход, јер ако не знамо ко смо, онда смо свако и нико. И лутамо кроз живот и догађаје као лађа без компаса у бурном мору и превирању историје. И није чудо да смо се насукали више пута. Према томе, егзистенцијално неопходно је што пре створити „критичну масу” код елите и народа за борбу противе клевете нашег идентитета. Не сме се превидети ни чињеница да визија и план националне геополитичке стратегије и националног јединства који још не постоје неће моћи да се правилно створе док се ово питање идентитета не одреди.

Цркву не смемо ојтеретијити овим бременом да сама сноси ову иретијешку историјску одговорност о редефинисању и стварању националној консензуса по овом егзистенцијалном и свеобухватном националном питању. Као што је већ примећено, она не може успешно да оствари свој историјски задатак у очувању српског идентитета, ако не постоји национална сагласност о нашем идентитету. Природно и неизбежно, Црква мора да

буде један од главних катализатора и енергија у процесу обнове идентитета. У ствари овај форум би могао да буде подстрек и разлог за Цркву да буде иницијатор тог тешког и компликованог процеса решавања кризе националног идентитета.

Предлог за иницијативу и даљи рад у дијаспори

Можда је прави моменат да са овог форума потекне идеја и активност о таквој иницијативи. Србија ће добити нову владу; очигледно је по недавним анкетама јавног мњења у дијаспори и Србији да огромна већина народа жели да се идентитет одбрани и према томе дефинише. Влада би морала неизоставно да узме та осећања и вољу народа у обзир, као и да се одлучним корацима искрено покуша да се коначно изгради тај мост узајамне припадности и помагања између Матице и расејања. То би уистину биле државотворне активности усмерене на опстанак и прогрес Србије и Срба „свих и свуда”.

Црква би у том смислу требало да размотри, и ако је могуће без одлагања, да спроведе следећи корак: образује тим при Светом Синоду чији би задатак био да разради конкретан план за очување идентитета у дијаспори који би имао два дела – један чији циљ би био да се рад Цркве и напори који су у току наставе и побољшају и да се утемељи званична политика Светог Синода–Цркве и други који би укључио ту иницијативу око стварања националног консензуса. Природно, овај други део плана би морао да има за циљ да влада прихвати идеју и такође образује свој тим од министарстава вере, културе, спољних послова, просвете и других. И она би водила и била одговорна за ову акцију.

Овде није место да се детаљније објашњава овај план. Ипак потребно је истаћи неколико важних чињеница и карактеристика предложене акције.

Тим који би био задужен да спроведе замисао у дело би морао да буде врло квалитетан и да буде упознат са дијаспором, као и са приликама у матици. Било би неопходно да одмах по организацији тим покрене једну солидну врло добро смишљену анкету у дијаспори са питањима о досадашњим напорима Цркве и предлозима како да се очува идентитет. У њеном компоновању, свештеници и активни Срби у црквеним општинама би свако требало да учествују са саветима и мишљењима.

Таква анкета спроведена успешно и правилно би била од непроцењиве вредности за (а) даљи рад у дијаспори и (б) као база за покретање иницијативе у Матици по горућем питању стварања консензуса о националном идентитету.

Да се не заваравамо. Ове две фазе рада и напора да одреде „ко смо, шта смо и одакле смо” су изузетно тешке и компликоване. Оне нису догађај,

већ дуг, мукотрпан и постојан процес. Требаће време и искрен, непоколебљив напор да се сагласност створи код елите и удахне у народ да је прихвати и да се сложи по овом критичном питању за опстанак. Међутим, како мудри Кинези рекоше „пут од 1,000 километара почиње првим кораком”.

Лични осврт

Када размишљам о обнављању и стварању српског аутентичног идентитета ја верујем да извори духовних и моралних снага и традиција универзалних вредности још увек потајно постоје у дубинама народног бића. *Морају бити подстакнути искрено и активирани мудро.* Црква треба да рационално и практично, у својој хришћанској љубави, одлучно приступи овом „васкрсу душе и тела.”

Истовремено, влада и елита морају да буду свесни историјске одговорности и ове заиста државотворне потребе. Да цитирам једног од мојих пријатеља: „Садашње генерације не смеју остати равнодушне према питању какав ће свет оставити својој деци и са колико достојанства и историјске свести та деца могу носити бреме свог идентитета”.

Морам не радо да додам и питање: да ли ће Србија имати деце на крају овог века? Одговор зависи од нас.

Др Самуел Миколашки (Samuel J. Mikolaski),
професор теологије, Канада

Фондација Студеница

Српска Православна Црква, Срби из дијаспоре и будућност српске баштине

Истраживање Фондације Студеница из 2010–2011.

Чланови Савета би требало детаљно да прегледају истраживање које је спровела задужбина Студеница, а које је водио Мирослав Ђорђевић. Ово истраживање спроведено у Србији и дијаспори се бавило прикупљањем ставова о доле наведеним питањима. Неки од мојих коментара су засновани на резултатима добијеним тим истраживањима.

Тренутни подаци

Процењује се да постоји око 3,5 милиона Срба који живе у иностранству, од прве до треће генерације. Велика већина цени своје српско наслеђе, како српску православну веру тако и културну заоставштину. Међу њима су и они који поштују своје српско наслеђе, иако сад припадају различитим еванђелским хришћанским деноминацијама, које цене исповедни карактер Српске Православне Цркве.

Оквирне процене броја становника у главним центрима дијаспоре:

САД	1,000,000
Немачка	800,000
Аустрија	300,000
Аустралија	300,000
Канада	250,000
Швајцарска	200,000
Француска	120,000
Шведска	110,000

Мишљење о Србима из дијаспоре

Већина дијаспоре сматра да није потребна никаква организација која ће обједињавати све Србе из дијаспоре. Слажем се са тим ставом. Сматрам

да је потребно уложити велике напоре како би се одржала веза између Србије и Срба из дијаспоре, као и међу Србима у дијаспори. Ово се лако може постићи путем iNet веб-сајтова и све бројнијих друштвених мрежа. Конгрес српског уједињења и друге организације из дијаспоре, као и Срби, индивидуално и у групама, би требало више да се посвете оваквом подухвату. Такође верујем да би и Српска Православна Црква требало да се заложити за ову идеју о ширењу хришћанске доктрине и начина живота, историје и идеала српске баштине.

Уметност утицања укључује директност, искреност и јасност... не традиционалну сељачку/политичку српску опширност и увијање. Циљ би требало да буде буђење народског покрета. То је оно што је очувало утицај Иринеја, Атанасија и Ивана Златоустог у њихово време и утицај Светог Саве у његово време. Треба имати на уму да су се, историјски гледано, духовни покрети обнове и покрети за успостављање и очување демократије појављивали у западњачким друштвима насумице, хаотично, обично инспирисани преданим појединцима аматерима, који су баш као и њихове духовне вође имали развијену јаку свест о сопственој историји и наслеђу.

Срби из дијаспоре а ни Срби из Србије у потпуности не схватају колико је тачно дијаспора помогла у време рата и колико активно помаже матици. Та цифра се процењује на 5 милијарди долара годишње. Бројни Срби из дијаспоре имају јаку жељу да улажу у Србију, али се не усуђују да се упусте у то све док се не поједноставе процедуре и отклоне бирократске препреке.

Мени је фасцинантно да више од 60% Срба у Србији каже да Срби из дијаспоре треба да гласају и буду део политичке сфере и сфере доношења одлука у Србији. Мишљења сам да то није потребан а ни мудар потез. Идеја да би Срби из дијаспоре могли да раде на локалним и главним местима у влади или у комисијама је за мене драгоцен и племенит могућност. Али многима у Србији би се овакви поступци могли учинити као покушај мешања од споља и они би са негодовањем посматрали ове „аутсајдере” који удруженим гласањем покушавају да утичу на политику. Постоје други начини да се изврши утицај.

Крајње је време да тај увредљиви став „Дајте нам новац, памет већ имамо” нестане. Срби из дијаспоре могу да допринесу на много бројније начине, од којих ће неки служити дуго након што је новац потрошен, као на пример знање, искуство стечено дугогодишњим пословањем и животом у заједници.

Перцепције о дијаспори унутар Србије

Истраживање задужбине Студеница је показало четири главна разлога за бригу код Срба у Србији: Прво, инострани послови и интернационална

дефамација Срба и српске баштине. Друго, опадајућа стопа наталитета међу Србима. Треће је потреба да се сузбије корупција на власти и у друштвеним институцијама. Четврто је значај економског раста за будућност Србије.

Чини се да већина Срба у Србији верује да би им Срби из дијаспоре могли помоћи у овим сферама њиховог националног живота. Чак 69% верује да би присуство Срба из дијаспоре у влади помогло у борби са овим питањима. Ја се надам да је ово осећање засновано на искреном поштовању према знању, искуству, и вештини а не на фрустрацијама и губитку наде да се ишта добро може очекивати од тренутних администрација.

Срби у Србији морају да поново изграде визију о томе шта могу створити за будуће генерације, као и то шта Срби као нација могу створити за добробит свих народа на Балкану. Ово треба да буде специфично за области пословања, инжењерства, науке, медицине, технологија, образовања и моралних вредности.

Српска Православна Црква и западњачки идеали

Вођство Српске Православне Цркве мора да предузме велики корак и поново дефинише Цркву и Србе, и то не као неког ко је на периферији хришћанства, већ као неког ко у својој бити представља део саме основе јудео-хришћанског погледа на западњачку демократију.

Ово се види и у суштинским вредностима Цркве и њеног учења још од средњовековних времена: нагласак на образовању, браку и породици, фокус на суштинским вредностима љубави, искрености, доброте и праведности.

Време је да се прича поново исприча: о мисији Светог Саве да образује свој народ и економски га оснажи, о храбрости бројних српских генерација под османским оковима, о демократским тежњама Краља Петра (по коме је названа улица у Паризу), о храбрости Срба у Првом светском рату, њиховом херојству у Другом светском рату и спасавању 500 срушених америчких војника за шта су добили америчку Медаљу части. Ова прича се може испричати помоћу документарца и биографија, сликовитих памфлета, чланака, веб-сајтова и сајтова друштвених медија.

Присуство Срба у западњачким друштвима представља подржавање западњачких идеала, а не њихово ниподаштавање као што је то случај са радикалним исламом, који кришом покушава да унесе елементе из шеријатског закона у западњачка друштва

Српска Православна Црква и хришћанско наслеђе

Акценат на божанску литургију је генерацијама помагао Цркви да сачува суштинске доктрине хришћанског наслеђа, да српску културу и

наслеђе побуди у срцима и главама народа. Током Титове/Марксистичке ере усиљена секуларизација српског друштва је значајно деградирала огромну моћ литургије и њен свакодневни значај за српски живот.

Потребна су нова упутства и подршка, историјски и библијски укореењена, како би се побудило разумевање и и прихватање вере и преданог начина живота. Литургија ће добити на значају и обновљеном поштовању. Ово се може постићи давањем упутстава, тумачењем Библије, радовима и интеракцијом у малим групама, јавним догађајима који укључују популарну верску музику, где ће добар део бити вођен хришћанима људима из народа. Србима је потребан покрет људи да би повратили своју веру и наследство. У овоме Српске Православна Црква би могла, и уистину би морала, да преузме иницијативу.

Такав покрет, који је Божји дух дотакао и који је осетио љубав Христову, и дела у складу са Библијом, треба да наглашава следеће вредности:

- Признати Христа за Спасиоца и Господа.
- Живети у складу са учењима Христа и Апостола.
- Видети живот као позив, себе као Божјег носиоца живота и свих средстава која су у корист Христовог Краљевства.
- Посматрати удварање и брак као Божји дар.
- Ценити могућност рађања деце и стварања породице.
- Веровати у наду и отворену будућност, одбацујући цинизам марксистичке ере.
- Вредно радити тако да економски успех једног буде за добробит свих.
- Уздићи се над ситничавим индивидуализмом; радити са свима вернима Цркви.
- Поново оживети визију какви су Срби били на свом врхунцу и шта могу бити у будућности.

Срби и мултикултурализам

Вође у Канади, Уједињеном Краљевству, Немачкој, Аустрији и скандинавским земљама су прогласиле мултикултурализам неуспехом. Исламске инфилтрације значе инфилтрацију шеријатског закона. Из векова потлачености под Османским царством Срби знају шта то значи.

Западни хришћански национални идентитети и њихове историјске вредности заиста значе нешто и вредне су очувања. У овоме би Српска Православна Црква могла да има значајну улогу.

У селу Башаиду у Банату, где сам ја рођен, мултикултурализам је добро функционисао; ја сам унутар те културе растао са развијеним јаким осећајем идентитета, иако су и други језици били у употреби попут

мађарског и немачког. Ствар је била у томе што су српска култура и српски језик били третирани као матерња култура и матерњи језик.

Сад је потребно управо оно што се није дешавало у већини Европе: нови осећај мисије од стране хришћанских цркава да људе унутар својих граница окрену Богу и науче хришћанским вредностима. Ово се односи на световне Србе као и нехришћанске популације, поготову муслимске популације. Хришћани ово постижу мудрошћу и умећем убеђивања, а не присилом. У Уједињеном Краљевству, кантерберијски надбискуп пред пензијом Рован Вилијамс је посветио велики део своје енергије међурелигијским питањима, посебно односу са исламом у западном демократском друштву и није придавао икакву пажњу муслиманима који су се окренули хришћанству, на негодовање неких енглеских бискупа. Са великом забринутостју запажамо радикалан пораст Ислама у Уједињеном Краљевству.

Секуларизација Срба у Титово време, која је почињала у првим разредима основне школе а настављала се до раног одрастања и каријере је жалосна. Српска Православна Црква је у могућности да окрене тај тренд и поново открије хришћанску веру у срца и умове људи. Ово се може постићи организовањем верских вођа, припремом одговарајућег интересантног штампаног и електронског материјала, позивањем хришћана других деноминација да сарађују и раде за заједнички интерес Божијег Јеванђеља и организују јавне догађаје који укључују музику, проповед и доказ вере у Христа. Из базе у Србији компоненте такве једне мисије ће бити лако пренети на српске заједнице у дијаспори. Таква обнова хришћанске вере ће имати драматичан утицај на друштвени и политички живот у Србији и генерисаће ново јединство и повезаност међу Србима широм света.

Очување културног и духовног идентитета српске дијаспоре у условима глобализације

Полазне премисе

Српска православна црква (СПЦ), аутокефална од 1219. године, имала је свајну улогу у развоју и очувању српског националног идентитета. У сеобама Срба, СПЦ је, најпре, била на челу миграционих кретања (особито 1690), а потом их је пратила. Априла 1892. године архимандрит Фирмилијан, касније митрополит у Скопљу, стигао је у Чикаго, у мисији организовања црквеног живота међу чикашким Србима. Њега је послао Београдски митрополит Михаило. Две године касније, завршен је и храм посвећен Светом Сави, у Џексону, Калифорнија. Осветио га је епископ Николај. Први свештеник у овој парохији био је Севастијан Дабовић, рођен 1863. године у САД, школован у Русији, а у јеромонаха га је 1892. рукоположио епископ алеутски и аљаскански Николај.

У ствари, очување националног идентитета претпоставља да у нама постоји одређени степен националне свести, јер да очувамо можемо само оно што имамо. Већина националних заједница које су се обреле у дијаспори сачувале су и у расејању свест о томе ко су, ком народу, вери и култури припадају. О идентитету Срба у дијаспори и њиховој националној свести постоји сијасет доказа. У овом прилогу биће поменути само неки.

Чување културног идентитета нашег народа који се у великом броју раселио на свих пет континената, заиста је питање од прворазредне важности. Данас је још важније него ранијих година, јер је у новије време на делу „такозвана” глобализација која „није само неизбежна свеопшта повезаност и међузависност” привреда, „па самим тим постепено и политичка повезаност у међузависност света, него је нажалост праћена и тенденцијом, можда, и негде смишљеном, лукаво смишљеном тенденцијом спровођења опште духовне и културне уравниловке, наравно не на основу највиших и најбољих духовних узора, па чак ни на основу оних просечних, него на основу оних најнижих” (Владика бачки Иринеј, 2002: 16). Тако, уместо аутентичне, духовне и органске заједнице личности и народа, прети једна субкултурна уравниловка која тежи смањењу вредности историјских

и културних тековина малих народа. Јер, земље и појединци са јачим културним капиталом имаће снажније капацитете и потенцијале и моћи ће да издрже у наступајућој конкуренцији, у новим формама културних и друштвених борби, и компетиције самоафирмисања група и актера у будућој заједници човечанства.

Срби су одлазили у свет са формираном националном свешћу

Срби су одлазили у прекоморски свет етнички сасвим формиран, или у процесу интензивног националног формирања. Долазак у нове средине значило је два основна животна опредељења: прво, усмерити се на што брже и што повољније укључивање у нову друштвену средину, по цену етничке асимилације; друго, одржавање духовног и културног идентитета и, ради тога, одржавање веза са „старим” завичајем.

Окупљање Срба у Америци вршило се у следећим формама: братска, духовна и културна окупљања (зборови, позоришне дружине, библиотеке, спортски клубови, добротворне организације, савези младих и др.). Најмасовније окупљање је, заиста било, приликом одржавања верских обичаја, у црквено-школским општинама.

Перо Слијепчевић, у књизи *Срби у Америци*, објављеној 1917. у Женеви, поред осталог пише: „Своју националну свест показали су амерички Срби већ довољно у своме раду... Чим су нашој земљи почеле да прете велике опасности, Срби у Америци почели су да оснивају разне добротворне фондове, да јој помогну” (стр. 91). „Бурна времена и ратови, од Анексије (Босне и Херцеговине, подвукао В. Г.) 1908. па наовамо, уопште су, више него ишта друго, подигли националну свест у Америци” (стр. 91).

Сличне закључке износи и Лука М. Пејовић (1934) у књизи *Срби у Ст. Луису*: „Код Срба је јако развијена национална свест, те иако су се женили ’туђинкама’ деца се ипак осећају Србима. Тај јак осећај расног инстинкта и националне свести учинио је доста да се народ одржао као духовна и национално-културна целина” (стр. 18).

Активности Срба из Америке у сврху помоћи отаџбини у невољи

Године 1909. у Герију (Индијана) основана је Народна одбрана као реакција на анексиону кризу. Огранци народне одбране умножили су се 1912, поводом Балканског рата, када је у Њујорку основан и огранак српског Црвеног крста. Обе организације учествовале су у подршци добровољачком покрету (Видаковић-Петров, 2007: 264).

Проф. Михаило Пупин је, од владе Србије, именован је за почасног конзула у Њујорку 1911. године.

Срби из Северне Калифорније су другој половини 1912. године хитали у Сан Франциско како би се, као добровољци, придружили црногорској и српској војсци у балканским ратовима. У Сан Франциску је формиран Одбор за регрутовање добровољаца који је бринуо о њима и за њих сачинио путне аранжмане за Европу.

Одбор се састојао од следећих Срба: Илија Т. Балић, председник, чланови - Лука С. Радоичић, Лазар Симов Ђурић, Владо Поповић, Симо Куртовић, Стево Геруновић, Јово Шеровић, Петар Гобчевић, Никола Граховац, Александар Гојун – сви из Сан Франциска, Крсто Милишић, Мирко Љубибратић, Мићо Гојковић, Никола Кујачић – Окленд; Ђуро Чучковић, Никола Пендо из Купертина; Тано Спремо и Ђуро Бурешко из Ватсонвила. Појединци и друштва донирали су новац за путне трошкове до Бара. На пример, Српско-црногорско литерарно и добротворно друштво из Сан Франциска одмах је дало и своју прву донацију у износу од 6.000 долара. Одбор је, за српске добровољце из Калифорније, организовао посебан воз из Сан Франциска до Њујорка, као и карте (треће класе) за брод из Њујорка до Бара. Десетог октобра 1912. године добровољци су, предвођени Чедомиром Павићем, бившим уредником Американског Србобрана, и Шпиром С. Радовићем, уредником листа Српски гласник, кренули за Њујорк. Међу добровољцима био је и Божа Гопчевић из угледне породице Гопчевић, из Сан Франциска, која је водила порекло из династије Немањића. У Њујорку је добровољце, њих неколико стотина, дочекао Павле Хаџи-Павловић, извршни секретар Савеза сједињених Срба „Слога”, као и велики број Срба који су живели у овом граду. Њујоршки Срби су приредили свечани ручак за добровољце и, након тога, марширали улицама града, предвођени проф. Михаилом Пупином и званичницима „Слоге”, до Луке где су се укрцали на брод „Адриатик”. Трећег новембра 1912. добровољци су стигли у Бар (American Srbobran, May 11, 1977).

Разуме се, иницијативе, жеље за сарадњом и потребе да је српска дијаспора заиста потребна својој отаџбини и да су ти односи истински срдачни, неминовно потичу из отаџбине. Земља матица, ако уопште жели „фер сарадњу са дијаспором” она мора да држи конце сарадње у својим рукама. Никола Пашић, председник Владе Краљевине Србије током Првог светског рата, добро је знао ту „технологију” сарадње дијаспоре и матице. Наиме, 1916. године Пашић је Чедомила Мијатовића, бившег министра финансија и министра спољних послова у време владавине Обреновића, а касније министра посланства у Константинопољу и Енглеском суду „St James” у Лондону, послао у САД са циљем да држи предавања у српским заједницама широм САД о Србији и Србима, као и о њеним потребама за помоћ у новцу, материјалу и људству да би могла да се ослободи од окупатора и допринесе „европској хришћанској цивилизацији и њеним политичким и друштвеним

аспирацијама” (American Srbobran, July 20, 1977). Господин Мијатовић је, крајем 1916. и почетком 1917. године, провео три месеца у САД. Држао је предавања у Њујорку, Кливленду, Питсбургу, Бостону, Филаделфији, Вашингтону, Чикагу и другим градовима у којима су живели и радили српски исељеници. Наравно, предавања нису била намењена само Србима, већ широм јавности. У сваком предавању, господин Мијатовић је настојао да докаже да аустроугарско-немачка тврдња да је Србија одговорна за почетак рата јесте измишљотина и да је Србија само жртва освајачких аспирација. Он је слао апел да сви који су у могућности дају допринос у новцу, да се добровољци пријаве за одлазак у рат на страну српске војске, али је такође апеловао да се и лекари и медицинске сестре ставе у службу српске војске на Солунском фронту (American Srbobran, July 20, 1977).

Српска војна мисија, коју је предводио Миленко Веснић, српски министар у Паризу, стигла је у Њујорк 20. децембра 1917. године, а у њој су били генерал Рашић, проф. Сима Лозанић, пуковник Ненадовић, капетан Милан Јовичић и господин Мартинец. Мисија је наишла на одличан пријем у Њујорку. Велика заслуга за организацију пријема Српске мисије у Њујорку припала је Јелени Лозанић (Frothingham), кћери проф. Лозанића, која се већ налазила у Њујорку и прикупљала помоћ за Србију. Наиме, Мисија је дошла у САД да обезбеди опрему за српску војску како би организовали Солунски фронт и како би регрутовали нове добровољце међу српски досељеницима у САД који још нису постали амерички држављани (American Srbobran, September 7, 1977).

Одлазак деветорице браће Вајагић, из једног места, Гери близу Чикага, америчка држава Индијана, на Солунски фронт био је доказ високе националне свести вредне поштовања. Напустити посао, који су имали у САД, у земљи која је била далеко од ратишта у Европи, и притећи Српској војсци у помоћ, као добровољци, био је импресиван подухват. Најимпресивније је њихово схватање озбиљности ситуације у којој се тада налазила њихова отаџбина, па кренути у крваве борбе против непријатеља, за ослобођење окупиране Србије и других јужнословенских земаља.

Браћа Вајагићи (браћа и рођаци фамилије Вајагић), и њихов пријатељ Алекса Вишњевић из Милвокија, пријавили су се као добровољци на једном од неколико масовних скупова организованих у Гери, Индијана. Било је то 22. децембра 1917. године. Скуп је организован под окриљем Српске народне одбране, на коме су, поред осталих, говорили Перун Перуновић, Љубо Леонтић и Нејлон Јефтић о потребној помоћи Српској војсци на Солунском фронту (Serb World, May/June 2010).

The Gary Evening Post је 31. децембра 1917. објавио на насловној страни да је 196 људи српске националности кренуло за Канаду где ће се придружити другим добровољцима за Солунски фронт.

У ратовима 1912–1918. године преко 20.000 Срба отишло је „тамо далеко” да се бори са српском војском против непријатеља. Око 15% исељеника су, управо, напустили посао у рудницима и фабрикама, у циљу да помогну земљу матицу из које потичу (American Srbobran, July 1, 1977).

Према статистичким подацима које је објавио *Српски дневник* од почетка Првог светског рата, 1914. до почетка 1917, Србија је добила из Америке и то: од Српске народне одбране 248.000 долара, од Српског фонда Јелене Лозанић преко 329.000, од Америчког црвеног крста 234.000, од Фонда Мабел Грујић 61.000, од разних локалних друштава послато директно преко посланства у Лондону и Паризу преко 50.000, свега преко 1,050.000 долара (Видаковић-Петров, 2007: 266).

Очување духовног и културног идентитета

Улогу СПЦ у окупљању Срба у дијаспори и у очувању њиховог културног и националног идентитета није потребно наглашавати. Али је зато просветни, културни и општедруштвени вид деловања СПЦ у расејању немогуће заобићи када је реч о очувању идентитета и повезаности Срба између себе као и са њиховом отаџбином. Данас су, међутим, национални идентитети често предмет неких промена, наводећи да је историјско памћење превазиђена ствар, иако је добро познато да национални идентитет није никада био непроменљива категорија. Нарочито је то појава у Европи где процеси интеграције и глобализације наводно захтевају нову оријентацију, кад су посредни нација и држава. Нови идентитети европских држава рађају се не из „хоризонталног односа” с идентитетима других нација, него из „вертикалног сукобљавања” с идентитетом „вишег реда”.

Нема сумње да осим очитог проблема идентификације садржаја европског идентитета постоји и проблем препознавања нових (мењајућих) идентитета народа који чине Европску унију или јој желе приступити. Јасно је да интеграција Европе не значи ликвидацију нација или држава (барем у догледном временском периоду, мерљивом годинама или чак вековима). Премда неке функције држава (привредне посебно) или постају застареле, или ограничене (другим речима, преузимају их глобалне привредне корпорације или организације наднационалног карактера), свеједно је држава и даље носилац бројних функција (а тако ће бити и убудуће). Поставља се, ипак, питање: Хоће ли се развијати европски идентитет?

Развој европског идентитета не би био могућ без великих промена у националној свести Европљана. У овоме је дошло до извесног „осиромашења”. Тако би се могло утврдити да национални идентитет губи важност, што се углавном односи на елементе свести у вези са аутономијом и суверенитетом државе-нације. Постоји уверење да премда држава-нација

добровољно пребацује неке своје функције и овлашћења на институције Уније или друге наднационалне институције, она не престаје бити (потпуно) суверена држава, већ се само одриче неких извршних овлашћења које припадају сувереним државама.

Заговорници глобализације су склони да верују да суверенитет националне државе је сада знатно ограничен, а притисци за хармонизацију сужавају маневарски простор владе.

Др Милоје Милићевић, проф. из Берлина, сматра да, у условима расутости Срба широм света – готово по свим континентима, није лако чувати и сачувати самобитност и неговати везе са својом матицом (Милићевић, 2002: 21) Ради опстанка српског националног и народног бића, свеопште саборе сматра врло битним. Они треба да конфигурирају и учврсте... свеколики национално-народни корпус, и да се о њему брину, да он опстане, ојача и траје. Ради тога на оваквим саборима треба да учествују сви битни световни и духовни посленици нашег народа – држава, црква, врхунски представници науке и културе, представници народа из матице и из расејања. Сабор треба да је отворени национални демократски форум, који дефинише акутне проблеме свеколиког народа и своје матичне државе, анализира их, предлаже конкретна решења и залаже се за њихово остваривање. (Милићевић, 2002: 21)

Пребрза асимилација наших младих у расејању је један од фундаменталних проблема. Оно се нарочито односи на наше европско расејање, где живимо у хомогеним националним окружењима. Требало би што пре створити националне концепте и програме за регуларну интеграцију. Ради тога циља, требало би, између осталог, створити један наш национални требник, наш талмуд, нашу тору, који би могао бити назван Србослов. У тој антологијској националној читанци била би сажета бит наше историје, етике, културе, традиције – свега онога што нас чини што смо, ...Србослов би био дело трајне вредности. Јер, „...само оно што се познаје, може да се воли и чува.” (Милићевић, 2002: 22).

Духовно јединство треба да је изнад политичког

Наше духовно јединство захтева да буде неговано, а томе неће допринети само стратегије и декларације, које су добро формулисане, осмишљени континуирани рад, просветни и културни на првом месту. Духовне вредности које ће из матице међу Србе у расејању, морају бити брижно пробране и осмишљене, на начин који искључује импровизацију. Виши интереси државе, јединство народа морају бити далеко изнад свих једностраних и егоистичких интереса, индивидуалних и групних, страначких и идеолошких.

Пишући о потреби очувања културног идентитета Срба у дијаспори академик Драган Недељковић у својој студији „Драма цивилизације на Балкану – трагедија српског народа на прагу трећег миленијума” (1999), са забринутошћу се пита „Одржати се у језику – то је тешко, али је јасно. Како се одржати и без језика? – то је питање, мучно и обавезујуће с којим ћемо се све више суочавати.” Дакле, и на нама савременицима је велика одговорност какав ће облик, лик и суштину имати будућност човечанства – да ли ће се оно развијати у кључу хуманизације друштва и еманципације човека, или пак нових облика социјалног, политичког и културног поробљавања.

Уместо закључка

Расејани по свим континентима света, Срби су вековима чували своје памћење, своју веру, име, језик и културу, преносећи своју самобитност с генерације на генерацију. То су постизали са својим институцијама: црквом, школама, штампом, издаваштвом, културним, просветним и добротворним организацијама, као и са политичким странкама.

Глобализација доноси нове историјске прилике, нове изазове, са којима се матица и српска дијаспора суочавају. За неговање и очување националног и културног идентитета српске дијаспоре се морају користити сва технолошко-комуникациона достигнућа, а где то добро функционише и добро познате облике сарадње матице и дијаспоре.

Академик Драган Недељковић говорећи о нашим великанима у расејању, поред осталог, каже да у 19. „столећу моћни светионици нам беху Никола Тесла и Михаило Пупин, узор како се може савршено уклопити у велики свет, а остати свој, веран свом пореклу, роду и имену. И данас, на свим континентима, постоје просвећени Срби: драгоцени за земље које су их примиле, а бескрајно одани својој отачевству, што потврђују својим добрим делима, жртвовањем и великодушном помоћи – кад год нам је у матици тешко” (Вејиновић, 1999: 166).

Српски језик и манифестације културног, просветног и сваког другог комуницирања на том језику су од изузетног значаја. „... будемо ли се одрицали свог језика и своје културе, олако пристајући на осиромашење духовно и стварајући збрку у свести и осећањима, наша деца у расејању не могу далеко стићи, јер су им видици сужени, а културни темељи одвећ плитки” – подвлачи академик Недељковић (Вејиновић, 1999: 167). Језик којим припадамо памти све: историју, митологију, предање, менталитет, национални карактер. Основна потреба човека да сања – и у непосредном и у фигуративном смислу – а пошто су снови, уз остало, додир с колективним и несвесним, поставља се питање како би уопште могао да сања човек који

би се одвојио од саме суштине свога постојања као мисаоног бића – записао је Чедомир Мирковић (2002: 18).

Очување националног идентитета српске дијаспоре се, *de facto*, ослања на четири стуба и то:

- а) коришћење матерњег језика међу њеним припадницима,
- б) образовање младих у духу културних традиција, вере и обичаја,
- в) доградња система институција у култури и просвећивању у матици, и
- г) одговарајућа комуникација између матице и припадника српске дијаспоре, као и медијска стратегија.

Коначно, на очувању и неговању духовног идентитета треба да се ради, плански, зналачки, истрајно и дугорочно, с вером да су смисао и сврха тога ангажовања оправдани и у интересу и матице и српске дијаспоре.

Литература

- Вејиновић, С. (1999), Срби у дијаспори у прошлости и садашњости, Нови сад: Музеј Војводине.
- Видаковић-Петров, К. (2007), *Срби у Америци и њихова периодика*, Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Вуловић, Владика Иринеј. (2002) „Извор и узор у Српској православној цркви”, *Мосџови дијасјора – мајица*, Београд: Београдски форум за свет равноправних (стр. 13–17).
- Гречић, В.- Лопушина, М. (1994), *Сви Срби светиа*, Београд: Принцип.
- Медаковић, Д. (2002), „Враћање себи”, *Мосџови дијасјора – мајица*, Београд: Београдски форум за свет равноправних (стр. 8–12).
- Милићевић, М. Ж. (2002) „Отаџбина и расејање”, *Мосџови дијасјора – мајица*, Београд: Београдски форум за свет равноправних (стр 21–27).
- Мирковић, Ч. (2002) „Културни и духовни идентитет – потреба народа”, *Мосџови дијасјора – мајица*, Београд: Београдски форум за свет равноправних (стр. 18–20).

Улога Епархије америчко-канадске у сфери просветног рада у Сједињеним Америчким Државама између два светска рата

Айсџракић: Активности Епархије Српске православне цркве у Сједињеним Америчким Државама које су ишле у правцу организовања и спровођења просветног рада међу исељеницима а у циљу очувања националног идентитета, као и укупна оцена успеха али и тешкоћа са којима су се црква и свештенство у том настојању суочавали предмет су понуђеног истраживања.

Кључне речи: Српска православна црква, исељеници, Сједињене Америчке Државе, Епархија.

Анализа функционисања и деловања институција и организованих облика живота у исељеничкој средини представља незаобилазан и важан моменат у контексту научног изучавања проблема миграција и исељеништва као социјалне, културне па и економске и политичке целине. У том смислу важни су одговори на питања на који начин и у каквом облику делују институције, било да се ради о оним насталим као потреба и продукт самог исељеништва или о институцијама пренетим из земље порекла. Посматрањем начина рада, метода и циљева у новом географском, политичком и друштвеном окружењу, уочавање способности прилагођавања, еластичности у поступању или напротив, постојање конзерватизма и ригидности, допуњава наша сазнања у покушају разумевања укупног исељеничког живота али једнако даје увид у структуру посматране институције и свакако доприноси бољем разумевању ње саме. Питање је сложено и захтева анализу оних фактора који својим утицајем одређују начин функционисања организованих облика живота у исељеничкој стварности. У том смислу издвајају се пре свега порекло и садржај посматране институције, у овом случају Српске православне цркве, односно, Епархије америчко-канадске, (традиција, порекло, организованост, друштвени, материјални положај, унутрашња структура и сл.), затим, држава порекла (кроз однос према цркви, изражене сопствене интересе и начине њиховог остварења), држава имиграције (кроз законски, али и друштвено-политички

оквир, који одређује присуство и функционисање сваког организованог облика деловања). И коначно, исељеништво које својом бројношћу, социјалним, материјалним карактером, политичким опредељењем, личним потребама, међусобним односима, постаје кључни фактор у посматрању и анализи деловања цркве у Америци.

Стварну оцену значаја Српске православне цркве у Америци можемо донети тек од тренутка када је она била присутна на тлу северноамеричког континента не само кроз индивидуални ангажман појединих свештеника, већ као организована институција, са правилима и законима који су обликовали и пратили њено организовање и рад. Тек тада су створени предуслови да се дефинишу циљеви, одреде методе поступања, усвоје смернице рада и коначно, да се кроз изграђену институционалну структуру све то и спроведе. Управо период између два светска рата представља оно преломно доба када су предузети кораци у правцу успостављања званичног присуства српске цркве на тлу Америке, време стварања мреже институција, покушаја успостављања контроле над радом свештенства, спровођења мера у правцу организованог деловања. То је период почетног дефинисања циљева и, уз помоћ новоизграђене или наслеђене структуре, покушаја њиховог спровођења. Такође, тек тада су у пуној мери уочене тешкоће са којима се црква свакодневно суочавала у свом раду, изазови који су се пред њу постављали као последица специфичности исељеничког живота и америчког окружења. То је било и време неизбежног суочавања са проблемима насталим унутар саме цркве и међу свештенством у Америци.

Да је присуство Српске православне цркве у северној Америци потребно истицало се и у деценијама пре почетка Првог светског рата. Прве иницијативе бележе се још средином XIX века а учесталост молби и апела из исељеничке средине у Америци упућених представницима српске цркве у домовини приметна је крајем XIX и почетком XX века. Повећани број српских исељеника на тлу северноамеричког континента, жеља свештенства у Америци да се ставе под јурисдикцију српске цркве, били су неки од разлога овој појави. Тек је повећано исељавање Срба с краја XIX и почетком XX века пружило основу за образовање мреже институција и створило потребу за организованим присуством. Неки облици организованости настали су међу самим исељеницима, њиховим сопственим ангажманом као израз уочених потреба свакодневног живота (попут потпорних организација), неке установе су пренете из домовине (нпр. Коло српских сестара). Дешавања током Првог светског рата, препознавање значаја исељеништва од стране српских, односно југословенских власти, деловали су подстицајно на предузимање корака у правцу формирања

епископије Српске православне цркве на тлу северне Америке. То је и учињено 1921. године, а четири године касније изабран је и први епископ америчко-канадске Епархије, Мардарије Ускоковић.¹ Током међуратног периода, поред Мардарија Ускоковића, епископску дужност обављали су епископи Иринеј Ђорђевић (1936-1938), Дамаскин Грданички (1938) и Дионисије Миливојевић (на место епископа долази децембра 1938).² Место Епархије у Америци као и њен положај у односу на Српску православну цркву у домовини одређивао је Устав усвојен на Првом Епархијском црквено-народном сабору 1927. године, касније допуњеном и донекле измењеном на другом и трећем сабору 1931, односно 1938. године. Уставом је дефинисано да је Епархија органски део Српске православне цркве у Краљевини Југославији и стога је њена обавеза била да поштује све одредбе и правила која су важила и за СПЦ у Југославији. Јурисдикција ново-основане Епархије обухватала је територију Сједињених Америчких Држава и Канаде. На том простору Епархија је уживала пуну административну слободу и могла је самостално да уређује послове цркве, школа, епархијских установа, фондова и добара.³

Задаци, препознати од стране цркве али и самих исељеника као и југословенских званичника у земљи и Америци су били бројни и захтевни. У Сједињеним Државама, они добијају понешто сложеније значење. Закони, норме и политичке тенденције који су обликовали америчко друштво у међуратном периоду дају оквир и утичу на све облике организованог рада. С друге стране исељеници, њихова бројност, финансијска снага, политичка опредељења, индивидуалне аспирације, социјална структура, неизбежно утичу на присуство и садржај деловања српске цркве. Томе свакако треба додати и интерес југословенске државе која је сама имала јасно дефинисане циљеве у погледу исељеништва у Америци (политичке и материјалне пре свега) и у циљу њихове реализације није се устручавала да тражи сарадњу других установа укључујући и цркву. Краљевина Југославија је пружала материјалну помоћ цркви док је за њу деловање Епархије имало важну

¹ Сава, епископ шумадјски, *Историја Српске православне цркве у Америци и Канади 1891–1941*, Каленић/Крагујевац, 1994; Ђikanović, Vesna, Prilog istraživanju istorije Srpske pravoslavne crkve u Sjedinjenim Američkim Državama od 1919. do 1926. godine, *Tokovi istorije 1–2/2006*, Београд, 2006, стр. 113–124.

² Радић, Радмила, *Држава и верске заједнице 1945–1970. Дрући део: 1954–1970*, Београд, 2002, стр. 296.

³ Архив Југославије (АЈ), фонд Краљевско посланство у Вашингтону (371), фасцикла 64, Устав Српске Православне Епархије у Сједињеним Државама северне Америке и Канаде, без датума.

улогу у промоцији државних интереса. И заиста, сарадња југословенске државе и цркве на тлу Америке имала је континуитет и манифестовала се на више нивоа. Свештеници су понекад имали и улогу државних повереника који су редовно слали извештаје о расположењу исељеника у појединим колонијама, њиховом политичком ангажовању.

Старање о верском животу исељеника остаје примаран циљ у деловању Епархије. Али једнако важан, чак може се рећи у условима исељеничке стварности и значајнији, био је ангажман у области просветног рада. У Америци ове активности добијају нову димензију. Удаљеност од старог краја, американизација, присуство друге генерације која губи национални идентитет и постаје у пуном смислу америчка омладина, били су изазови који су стајали пред исељеницима, државом и коначно црквом. Очување националног идентитета српских исељеника, пре свега друге и треће генерације, био је један од приоритета укупне југословенске исељеничке политике али једнако и предмет интереса цркве и других исељеничких организација на тлу Америке. Деловање цркве и свештенства, како се показало, није се могло сводити само на верску компоненту већ је задирало и у питање образовања, културе а понекад и политике. Један од разлога ове, може се рећи, вишеструке улоге свештенства и цркве посебно у првим деценијама већег присуства српског исељеништва на тлу Америке, била је и чињеница да су управо свештеници били међу ретким исељеницима који су поседовали извесно образовање. С друге стране, саме цркве постају средишта како верског тако и културно-просветног и укупног друштвеног живота у колонијама. То су била места где су деца исељеника могла чути матерњи језик, песме старог краја кроз деловање хорова, ту су се организовале забаве, прослављали важни државни и верски празници. Тако се у оквиру црквене зграде у месту Гери (Индијана) налазио стан за свештеника, велика сала за народне скупове и забаве, мања дворана за вечерњу школу.⁴ О томе шта је све могло спадаати у домен рада свештеника као и о динамичности живота око цркве у Америци сликовито говори и извештај свештеника Ђорђа А. Петровића из српско-православне црквено школске општине св. Никола у Стилтону у Пенсилванији. Он описује свој рад у колонији фебруара 1925. године: „Увео сам сваког дана српску школу у коју деца пошто се пуне из америчке школе долазе. Увече имам часове са певачком дружином и дилетантима и сваког месеца држим по једну забаву. Летос сам завео обичај да сваке недеље код српске школе испечем по три до четири јагањца, узмемо 2-3 бурета пива без алкохола па ти се скупе људи, жене и деца, једу пију и разговарају. Од тих честих састанака не само

⁴ АЈ, 371–64, Пов. бр. 280, Предмет: Nova crkva u Gary, Indiana, 25. октобар 1937.

што црква има материјалне користи већ је добивено много тиме, што се људи састају, мењају мисли и проведу се онако лепо по српском обичају”.⁵ Настава се одржавала једном или два пута недељно обично у поподневним часовима, учили су се српски језик, читање и писање, српска традиција кроз учење народних песама, историја, географија. Свештеници-учитељи нису обавезно били везани за једну колонију, постојали су неретки случајеви да свештеник посети другу колонију и тамо држи наставу. Посебну погодност пружали су летњи месеци, време када америчке школе нису радиле и када се отварао могућност интензивнијег, свакодневног рада са ученицима. Један од примера успешног рада на пољу просвете био је рад свештеника Мирка Р. Вујисића који је постигао велики успех у српској колонији Беркрик у Монтани. Он је тамо држао свакодневну наставу током месец дана за време летњег распуста. Школу је похађало 42 ученика и ученица старијих од осам година. Учили су том приликом граматику, писање, читање, усвајали основне појмове из хришћанства и српске историје.⁶ Улогу учитеља у неким случајевима могла је преузети и жена свештеника попут Милене Шотре Гаћиновић, супруге свештеника Војислава Гаћиновића која је у периоду од 1929. до 1932, преузела дужност учитељице у исељеничкој колонији у месту Саут Омаха (South Omaha).⁷ Да је и из угла цркве просветна активност била примарна јасно је када се погледају размишљања свештенства и још важније, конкретне одлуке које су највиша црквена тела у Америци доносила. Уставом Епархије одређено је да се Епархијски савет, извршни и управни орган Епархијског народно црквеног сабора, конституише у два одбора од којих је један био епархијски верско-просветни одбор.⁸ На Првом црквено-народном сабору за Америку и Канаду у Чикагу, маја 1927, предвиђено је оснивање епархијског фонда. Прикупљена средства би била намењена развоју школа, али и других

⁵ АЈ, фонд Генерални конзулат у Њујорку (449), фасцикла 2, Пов. бр. 942, Министарство иностраних дела Краљевском конзулату у Њујорку, 20. фебруар 1925; Српски исељеници приступили су изградњи цркве у Акрону „која ће бити средиште верског, просветног, друштвеног и националног живота у колонији”. АЈ, фонд Централни прес-биро (38), фасцикла 735, „Српска црква у Акрону”, *Српски дневник*, Њујорк, 2. мај 1932.

⁶ АЈ, 38–738, „Наша српска школа у Бер Крик, Монт.”, *Американски Србобран*, Питсбург, 12. септембар 1932.

⁷ Šotra Gaćinović, Milena, *Viđenja iz iseljeničkog života u Americi*, Beograd, 1990, str. 57–58.

⁸ Други одбор био је финансијско-управни. Устав је такође предвиђао да свештеници обављају и учитељску дужност. АЈ, 371–64, Устав српске православне епархије у Сједињеним Државама северне Америке и Канаде, без датума

епархијских установа. Предвиђало се да се у школама предају географија, историја, веронаука, читање и писање, црквено појање.⁹ И поред чињенице да је црква јасно истицала значај просветног рада он се одвијао у атмосфери покушаја успостављања епископије а затим и њеног јачања, мера у правцу учвршћивања ауторитета међу локалним свештенством, у времену материјалних тешкоћа које су оптерећивале укупно функционисање цркве у Америци.¹⁰ Ипак значај просветног рада још једном је подвукао епископ Иринеј који је и поред прилично суморне слике које су исељеничке школе остављале наглашавао њихову важност у циљу спречавања американизације.¹¹ Најјаснији израз ово питање је добило за време одржавања Трећег црквено-народног сабора Српске Православне Епархије Америчко-Канадске. Сабор одржан у Чикагу од 30. новембра до 2. децембра 1938, сазван је између осталог „да би се у заједничком договору народа и свештенства нашли путеви и начин за задовољење насушних потреба Цркве и нашег народа у исељеништву”.¹² У присуству 100 делегата разматрано је као једно од најважнијих питања проблем српских црквених школа. По речима епископа Дамаскина то питање се морало узети као најозбиљније. Питање српских црквених школа разматрано је као осма тачка на Сабору а епископ Дамаскин је поднео писмени предлог истичући да пошто је постало јасно да је потребно приступити систематском раду у правцу бриге о омладини потребно је предузети и конкретне мере. Просветни рад морао се проширити и појачати, између осталог, кроз одржавање редовних и вечерњих курсева под надзором свештеника али и стручним јачањем учитељског особља за које се предвиђала специјална обука „према директивама самог Епископа”.¹³ Дискусија која је уследила указала је на низ проблема који су у овом смислу оптерећивали рад свештеника и цркве као и на начине њиховог превазилажење и кораке које у будућности треба предузети. Тешкоће у процесу доласка до учитеља и њиховог плаћању, питање сарадње са родитељима, непостојање јасног плана и програма али

⁹ Сава, епископ шумадијски, *н.д.*, стр. 300.

¹⁰ На дневном реду Другог сабора Епархије америчко-канадске 7–8. септембра 1931, биле су измене и допуне епархијског Устава, избор чланова Епархијског савета, извештаји о приходима и расходима. Сава, епископ шумадијски, *н.д.*, стр. 426–427.

¹¹ Сава, епископ шумадијски, *н.д.*, стр. 304.

¹² АЈ, 371–64, Записник заседања Црквено-народног сабора српске православне Епархије Америчко-канадске, одржаног у Чикагу од 17. (30) новембра до 19.11(2.12). 1938. године.

¹³ АЈ, 371–64, Записник...

¹⁴ АЈ, 371–64, Записник...

и питање личних сукоба, неки су од проблема истакнутих на Сабору.¹⁴ За укупан напредак и успех просветних циљева предвиђало се оснивање просветног или школског фонда као и обogaћивање дотадашњих активности неким новим, попут организовања излета (camping) што је био уступак америчком окружењу и утицају. Ту би се деца подучавала, како је прота А. Поповић предложио, историји, језику и веронауци.¹⁵ Предложено је оснивање парохијских школа тамо где их нема, њихово јачање стручним учитељским особљем, приступање образовању сталних српских црквених школа и сл. Из тог разлога изабран је и одбор за израду плана за просветно школски рад као и за израду пројекта о установљавању црквено-школског фонда.¹⁶ Фонд који је требало да се установи био би намењен штампању уџбеника, одржавању летовалишта, за помагање насеобинама да отварају школе, за финансирање просветних органа итд.¹⁷ За решавање школског питања заузео се у првом реду епископ Дамаскин који је овом проблему приступио као „најозбиљнијем”. Тражио је да се изради програм „како стручни тако и финансијски” указујући на потребу систематског рада у погледу духовног старања о деци и омладини. Извесни напори у овом смислу начињени су и по доласку новог епископа, Дионисија Миљивојевића. Тако се на свештеничкој скупштини у Јангстону (Охајо) 25. новембра 1940. године, на позив епископа Дионисија, између осталог, дискутовало и о школама и просветном фонду.¹⁸

Активности цркве у Сједињеним Државама, међутим, суочавале су се са низом проблема који су чинили постављене циљеве и изражене намере често готово неостваривим. Недовољно образовање свештеника, самовоља појединаца, материјална оскудица, недовољна сарадња родитеља, недостатак књига и наставног материјала, незаинтересованост деце, били

¹⁵ Као подстицајна мера предлагало се и да се деца награђују у време Божића и Ускрса. АЈ, 371–64, Записник...

¹⁶ Овај одбор је између осталог предложио да се привремене парохијске школе и даље одржавају, да се апелује на родитеље али и на савезе да се деца упишу у школе, да се покрене акција у правцу организовања излета са децом, да се обрати пажња на учионице, наставна средства и сл. АЈ, 371–64, Записник...

¹⁷ Фонд би се пунио од чланарина појединаца, приходима од приредбе у свим српским колонијама под називом „Просветни дан”, од добровољних прилога. АЈ, 371–64, Записник...

¹⁸ АЈ, 371–64, Пов. бр. 111, 28. новембар 1940; У својој првој архијерејској посланици, епископ Дионисије је између осталог нагласио „Нарочиту пажњу као и до сада треба посветити омладини нашој, тој узданици свога народа... Дужност је свих нас да светосавско васпитање улијемо у душе и срца те деце и омладине”. АЈ, 38–1323, „Прва архијерејска посланица”, *Американски Срдобран*, Питсбург, 27. април 1940.

су само неки од проблема који су пратили образовни и просветни рад цркве.¹⁹ Раније поменути свештеник Ђорђе А. Петровић говори о стању које је затекао по доласку у колонију: „Просвећивање у чисто националном духу било је мојим претходницима, већином калуђерима, девета рупа на свирали и стога није никакво чудо што је њива на коју сам упућен да радим обрасла у коров и драч тако да сваки корак напред је мучан и тежак. Овде има преко 250 српске деце од којих нема ни двадесеторо који знају српски писати и читати. Српски натуцају и погрешно изговарају и најобичније речи. О српству и српским светињама и лепим српским обичајима та деца немају ни појма”.²⁰ Рад исељеничких школа пратило је одсуство униформности и једнообразности у организовању, начину извођења наставе, у коришћеним уџбеницима, учионице су биле оскудно опремљене што се негативно одражавало на мотивисаност деце исељеника која су како се на једном месту наглашава, презирала „наше школе”. Свештеник – учитељ Милован Шундић замерао је родитељима да немају довољно ауторитета над децом, и стога нису способни да их приволе да похађају национално-верске школе. Он, међутим, критику усмерава и ка свештеницима учитељима истичући да појединци „клону духом” и напусте школу пре времена после чега је било тешко наставити рад.²¹ Разлог за оптимизам свакако није се могао пронаћи ни у речима епископа Дионисија Миливојевића који је 7. јула 1940, у писму посланику Константину Фотићу рекао „ма како ми радили и ма шта чинили да сачувамо наш народ у српству и у православљу овде у Америци да ћемо налазити на непремостиве тешкоће и да ћемо увек лагано губити наш народ који се постепено утопи у американизацију и однарођава”.²²

Резиме

Црква и свештенство, може се рећи, били су највидљивије присуство (поред државних дипломатских представника који су ипак били репрезент југословенске државе у целини) домовине на простору Америке. Она је изла-

¹⁹ На Сабору је између осталог наглашено да су посебно погубне две „потешкоће”, материјална оскудица и чињеница да родитељи не схватају озбиљно школско питање. АЈ, 371–64, Записник...

²⁰ АЈ, 449–2, Пов. бр. 942, Министарство иностраних дела Краљевском конзулату у Њујорку, 20. фебруар 1925.

²¹ АЈ, 38–738, Погледи на васпитање наше деце у Америци, *Американски Србодран*, Питсбург, 14. фебруар 1932.

²² АЈ, 371–64, Писмо епископа Дионисија краљевском посланику К. Фотићу, 7. јул 1940.

зила у сусрет верским потребама Срба у Америци али је истовремено била незаменљив фактор у правцу очувања националног идентитета, традиције и везе са домовином. И сама је, међутим, била оптерећена тешкоћама које су се јављале у свакодневици исељеничког живота. Материјална оскудица, међусобице, подељеност, сврставање уз различите политичке и идеолошке струје, нису мимоишли ни ову старокрајску институцију. Удаљеност од домовине чинио ју је, као и свештенство у Америци, независнијом и самосталнијом у раду и испољавању ставова. Почетак Другог светског рата с друге стране ставља ово ангажовање у један нови контекст. Ломови, поделе, нови односи са старокрајским институцијама, владом у егзилу, суочавање са трагичним дешавањима на тлу окупиране домовине, давали су нов садржај деловању српске цркве и свештенства у Америци. Ушло се у доба нових изазова, како у Америци тако и у односима са новим југословенским властима али и црквом у послератној Југославији.

Политика југословенског режима према Српској православној цркви у дијаспори 60-их и 70-их година

Интензивна миграциона струјања представљају један од кључних феномена модерне историје Србије. Последица бројних емиграционих таласа, од којих је последњи започео у време распада Југославије, било је стварање бројних српских заједница широм света. Најчешће се одлазило у економски снажне прекоокеанске државе, те земље западне Европе. Србија се напуштала из различитих разлога, пре свега економских и политичких.

После Другог светског рата Југославију, односно Србију, напуштали су припадници антикомунистичких покрета, тражећи на другој страни гвоздене завесе заштиту од репресије новоуспостављеног комунистичког режима у Београду. Интензивни емиграциони талас, који је започео средином 60-их година 20. века био је инициран пре свега економским разлозима. Појачан притисак на тржиште рада навео је више стотина хиљада Југословена да напусте земљу и емигрирају на Запад. Према југословенским подацима за 1969. годину, на простору Западне Европе је те године радило око пола милиона југословенских радника, готово 400.000 више него 1962. године.¹ Две године касније, према попису из 1971. године, у иностранству је, „на привременом раду”, било запослено око 670.000 Југословена, од чега највише у земљама западне Европе (чак 88,8%).² Три године касније, број југословенских радника запослен у иностранству премашио је један милион, од чега је преко 800.000 (79%) било запослено у европским земљама.³

¹ Vladimir Ivanović, *Geburtstag pišeš normalno. Jugoslovenski gastarbajteri u Austriji i SR Nemačkoj*, Beograd 2012, str. 56; Архив Југославије (АЈ), Социјалистички савез радног народа Југославије (ССРНЈ), 142–475, Радна група Савјета извршног вијећа Сабора за односе са иноземством, Запошљавање наших грађана у иностранству, мај 1970.

² Vladimir Ivanović, n. d., str. 70–71.

³ Ivana Dobrivojević, *U potrazi za blagostanjem – odlazak jugoslovenskih državljana na rad u zemlje zapadne Evrope*, u: *Istorija 20. veka*, 2 (2007), str. 97.

Југословени запослени у иностранству 1974. године⁴

Држава	Број радника	Процент од укупног броја
СР Немачка	470.000	45.00%
Аустрија	170.000	16.00%
Француска	67.000	6.00%
Швајцарска	32.000	3.00%
Холандија	8.000	0,7%
Белгија	5.000	0,5%
Луксембург	1.500	0,1%
Италија	9.000	0,9%
Данска	5.000	0,5%
Енглеска	9.000	0,9%
Остале европске земље	1.000	1,3%
<i>Укупно европске земље</i>	<i>815.000</i>	<i>79.00%</i>
Аустралија	100.000	10.00%
Канада	45.000	4.00%
САД	35.000	3.00%
Остале неевропске земље	40.000	4.00%
<i>Укупно неевропске земље</i>	<i>222.000</i>	<i>21.00%</i>
Укупно	1.035.000	100.00%

Последњи велики талас емигрирања из Србије започео је са распадом Југославије и ратовима који су пратили распад земље. Десетине хиљада Срба, из Србије, али и бивших југословенских република захваћених ратним сукобима, емигрирао је на Запад. Често се радило о високообразованим кадровима, због чега је овај емиграциони талас имао и карактер одлива мозга („brain drain”). Према актуелним проценама, у иностранству данас живи око три и по милиона људи који се сматрају припадницима српске дијаспоре. У тај број се убрајају, како емигранти са српским држављанством, тако и бројни потомци старијих генерација српских емиграната без пасоша Републике Србије.⁵

Једнако разуђена као српска дијаспора је и Српска православна црква. Српска православна црква је пратила миграциона кретања својих верника, јачала своје позиције у заједницама српских емиграната и заузела место кључне националне институције у животу српске дијаспоре.

⁴ Исто.

⁵ <http://www.mzd.gov.rs/Ministry/SectorDetails.aspx?id=26&color=true&cid=274>
(30/05/2012)

Однос матице према српској дијаспори био је најделикатнији у социјалистичкој епохи српске историје. Посебно непријатељски био је однос власти у Београду према политичкој емиграцији Срба, као и политички ангажованим емигрантима других југословенских народа. Према оценама југословенског Секретаријата за иностране послове антирежимски део српске емиграције био је концентрисан у Северној Америци, док је база екстремне хрватске политичке емиграције била у земљама Латинске Америке.⁶

Југословенски режим је са посебном пажњом пратио активности југословенске (у првом реду српске и хрватске) политичке емиграције. Стрепело се од јачања њиховог утицаја на политичке прилике у Југославији, па је југословенски режим интензивно настојао да ограничи активности политичке емиграције. У том циљу предузимане су пропагандне акције, али се прибегавало и најекстремнијим средствима, попут физичких ликвидација истакнутих представника дијаспоре.

У фокусу комунистичких власти било је и деловање Српске православне цркве у дијаспори. Режим у Београду је био свестан утицаја и угледа Српске православне цркве међу емигрантима, због чега је настојано да се усмерава њено деловање, односно предупреди њено фронтално окретање против југословенских власти. У ту сврху југословенске власти су подржавале лојалне струје у Српској православној цркви у емиграцији и настојале да сузбију утицај антирежимских делова православног свештенства у дијаспори.

У извештају југословенског Секретаријата за иностране послове о проблему политичке емиграције (из 1970. године) оцењено је да је југословенска политичка емиграција у цркви имала свој ослонац. Наведено је да су усташки и четнички лидери после рата уз помоћ црквених кругова емигрирали у „прекоморске земље”. „Непријатељи” су се, стоји даље у поменутом извештају налазили и у редовима свештенства. У извештају је посебно фокусиран садржај неких верских публикација, које су штампане у иностранству, а за које је оцењено да су имале „отворено непријатељски карактер”: „По садржају ова верска штампа наступа са сличним паролама и са сличних позиција као што наступа политичка емиграција: распиривање национализма, уношење немира и психозе о тобожњем ограничавању верских слобода и сл.”⁷

⁶ АЈ, Архив председника Републике (АПР), 837-2-II-6, „Проблем југословенске емиграције и исељеништва”, 11. 1. 1961.

⁷ АЈ, 142–474, Државни секретаријат за иностране послове, Саветовање о проблемима везаним за активност политичке емиграције и потреби сталне и координиране протуакције, 5. јун 1970.

Када је реч о политици према Српској православној цркви у дијаспори, режим је 60-их и 70-их година правио јасну разлику између свештенства лојалног већинском делу СПЦ на челу са патријархом Германом и дела емигрантског свештенства, које је после раскола у Српској православној цркви, почетком 60-их година, стао на страну епископа Дионисија Миливојевића. Расколнички део СПЦ био је у Београду перципиран као ванредно важан сегмент, па чак и авангарда, српске политичке емиграције: „Расколничка црква, иначе, све више постаје носилац непријатељске активности емиграције, веома негативно делује на Српску православну цркву у земљи, а у последње време неке од парохија расколничке цркве постају и центри организовања терористичке делатности.”⁸

Према југословенским изворима, епископ Дионисије Миливојевић је и предводио демонстрације српских политичких емиграната у Вашингтону, поводом посете Јосипа Броза Тита Сједињеним Америчким Државама октобра 1963. године.⁹ Годину дана раније Генерални конзулат ФНРЈ у Чикагу је Дионисијеву епархију означио центром окупљања српске политичке емиграције и њених активности против Југославије.¹⁰

У већ поменутом документу Секретаријата за иностране послове из 1970. године, у оквиру анализе расколничког дела Српске православне цркве у дијаспори посебно је подвучена улога председника Српске црквене општине у Трсту Драгољуба Вурдеље, коме је приписана значајна улога у српској политичкој дијаспори: „(...) Вурдеља организује убацивање пропагандног материјала у земљу, делује на српске свештенике да емигрирају и организује њихово бекство. Обезбеђује им статус политичког емигранта, пребацује их у прекоморске земље, најчешће САД, где им расколник Дионисије додељује парохије.”¹¹

Југословенским властима није, међутим, сметала само политичка ангажованост појединих црквених кругова у дијаспори. Подршка делова цркве противницима комунистичког режима у дијаспори политички је угрожавала систем у Југославији. Властима у Београду нису, међутим, биле по вољи и друге, „неполитичке”, активности СПЦ у иностранству, којима је јачано присуство религије у животима српских емиграната. Југосло-

⁸ Исто.

⁹ Радмила Радић, Држава и верске заједнице, II, Београд 2002, стр. 340–341. Демонстрације српских политичких емиграната поводом посете Јосипа Броза Тита Сједињеним Америчким Државама 1963. године одржане су тада и у Чикагу и Њујорку.

¹⁰ Исто, 324.

¹¹ АЈ, 142–474, Државни секретаријат за иностране послове, Саветовање о проблемима везаним за активност политичке емиграције и потреби сталне и координиране протуакције, 5. јун 1970.

венски режим тако је са неодобравањем гледао на покушаје православне и католичке цркве да укључе наставу веронауке у допунску наставу за децу југословенских радника у иностранству. У извештају Савезног завода за међународну научну, просветно-културну и техничку сарадњу о школовању деце Југословена на привременом раду у СР Немачкој (из 1976. године) наводи се да се настава веронауке у СР Немачкој одржавала једино у редовним немачким школама, а да су југословенска дипломатско-конзуларна представништва онемогућавала одржавање наставе веронауке у оквиру допунске наставе продужавањем часова допунске наставе, организовањем филмских пројекција и различитих слободних активности за југословенску децу која су похађала допунску наставу.¹²

Југословенски режим се није мирио са опозиционим деловањем православног свештенства у дијаспори, па је на различите начине настојао да сузбије утицај тог дела свештенства Српске православне цркве. У елаборату Секретаријата за иностране послове из 1961. године под насловим „Проблем југословенске емиграције и исељеништва” констатовано је да свештенство Српске православне цркве у Сједињеним Америчким Државама и Канади „активно учествује у непријатељском раду против наше земље”. С тим у вези наведена је и процена да се „преко Патријаршије вероватно може нешто учинити у циљу онемогућавања непријатељског рада појединих православних свештеника у Северној Америци.”¹³

У истом документу дати су и конкретни предлози активности, којима је требало сузбити утицај антирежимски оријентисаног православног свештенства у дијаспори:

- „Слање позитивних (мисли се прорежимских – П. Д.) свештеника из земље у поједине парохије и жупе у иностранству.”
- „Снабдевање свештеника у иностранству црквеним књигама, верским уџбеницима, календарима и слично из земље.”
- „Слати у обилажење парохија у иностранству поједине угледне и позитивне црквене функционере из наше земље.”
- „Примати на разговоре поједине истакнутије исељенике и групе и утицати на њих да они онемогућавају непријатељски део свештенства у иностранству.”¹⁴

¹² АЈ, 142–275(а), Савезни завод за међународну научну, просветно-културну и техничку сарадњу (Београд), Информација о тренутној ситуацији у области школовања деце југословенских грађана на привременом раду у Савезној Републици Немачкој, Београд 1976.

¹³ АЈ, 837-II-9-6, Проблем југословенске емиграције и исељеништва, 1961. година

¹⁴ Исто.

У борби против јачања утицаја антирежимских сегмената Српске православне цркве југословенске власти су искористиле раскол у СПЦ и стале на страну патријарха Германа и њему лојалног православног свештенства. У време које је претходило отвореном обрачуна врха Српске православне цркве и америчко-канадског епископа Дионисија, врх југословенске државе је донео одлуку о подршци стварању опозиције Дионисију у оквиру америчко-канадског епархије. Државни орган, који се посебно ангажовао у контролисању верских заједница, па самим тим и у неутралисању епископа Дионисија, била је Савезна комисија за верске послове, која је израдила план о „разобличавању разбијачког става” епископа Дионисија. У склопу плана Савезне комисије за верске послове у оквиру активности против антирежимског дела југословенског свештенства из јануара 1963. године предвиђене су и акције за смењивање епископа Дионисија.¹⁵

У обрачуна са непослушним свештенством Српске православне цркве у дијаспори учествовала је и југословенска тајна полиција. У информацији Службе државне безбедности из 1974. године наведено је да је СДБ давала подршку прорежимском делу свештенства Српске православне цркве у дијаспори: „Полазећи од постојећег ривалитета у српској екстремној емиграцији, а имајући у виду нове иницијативе за обједињавање непријатељских групација на Западу, Служба државне безбедности је својим мерама допринела да се и ова акција српске емиграције разбије. Служба је у позицији да и даље делује у том правцу, као и да утиче на консолидацију оних црквених општина у Западној Европи које имају лојално држање према земљи”.¹⁶

Директну ангажованост режима у пацификовању непослушних делова Српске православне цркве у дијаспори показује и састанак одржан у Савезној комисији за верске послове априла 1964. године. На састанку, коме су поред осталих присуствовали и представници Секретаријата за иностране послове и Секретаријата унутрашњих послова, изражено је задовољство радом државних органа на редуковању утицаја српске

¹⁵ Радмила Радић, н.д., 325–326. План Савезне комисије за верске послове из јануара 1963. године предвиђао је и друге мере за сузбијање утицаја антирежимских свештеника у иностранству. План је, између осталог, предвиђао евидентирање свештеника-емиграната са информацијама о њиховој „антијугословенској активности”, инсистирање код врхова верских заједница „у циљу заузимања става према непријатељски активним свештеницима у емиграцији”, ангажовање исељеничких организација и њихових медија, као и деловање преко „позитивних” црквених општина.

¹⁶ АЈ, 837 – II-5-д, Кабинет Председника Републике, Извод из информације Службе државне безбедности број 107 од 30. јула 1974.

политичке емиграције на огранке Српске православне цркве у дијаспори у чему се видео пут ка слабљењу утицаја српских политичких емиграната.¹⁷ Није, међутим, неоснована и претпоставка да режим у Београду није тежио потпуном уништењу расколничких делова Српске православне цркве, будући да се у продужавању спора у оквиру Српске православне цркве, односно чињеници да је део емиграције стао иза Патријарха Германа, а део иза епископа Дионисија, видела могућност да се даљом експлоатацијом раскола продубе поделе у оквиру српске политичке емиграције и ова тако додатно ослаби.¹⁸

Чињеница да је током анализираних периода (60-их и 70-их година) режим у Београду пажљиво пратио догађања у Српској православној цркви у дијаспори, као и да је активно учествовао у продубљивању подела у Српској православној цркви у иностранству и покушају редуковања утицаја антирежимског дела српског православног свештенства у дијаспори показује велики страх тадашњих власти од улоге српског православног свештенства у животу српске политичке емиграције. СПЦ је доживљавана као авангарда политичке емиграције, па је режим и непосредно, али и посредно, преко кругова у Српској православној цркви спремних на компромис са тадашњим властима, радио на маргинализовању антирежимског свештенства.

Таква политика је дала, по режим, позитивне резултате. Раскол у Српској православној цркви почетком 60-их година, његово продубљивање и сузбијање утицаја расколничког крила у Српској православној цркви, изазвали су дубоке поделе у српској дијаспори и отупели оштрицу српске политичке емиграције. Тиме је један, по режим, потенцијално опасан противник био значајно ослабљен и то управо у периоду (60-их и 70-их година) када је српска дијаспора, као и дијаспора других југословенских нација, досељавањем хиљада нових југословенских економских миграната („гастарбајтера“) у прекоокеанске земље и земље Западне Европе добила снажну демографску инјекцију.

За темељно истраживање стања у Српској православној цркви у дијаспори 60-их и 70-их година није довољно само фокусирати политику југословенских власти према Српској православној цркви. Потребно је у истраживање укључити и утицај саме емиграције на догађаје у Српској православној цркви, укључујући и раскол почетком 60-их година. Другим речима, потребно је не само анализирати утицај тадашњих превирања у

¹⁷ Радмила Радић, н. д., 347–348.

¹⁸ Исто., 337. „То само може да допринесе даљим позитивним кретањима у емиграцији, посебно српској, и то не само у Америци и Канади, већ и у другим деловима света, а на линији слабљења утицаја антијугословенског дела емиграције”.

Српској православној цркви на српску дијаспору, већ и преиспитати тезу о утицају различитих струјања у дијаспори на продубљивање подела у Српској православној цркви. Значајно је испитати и однос влада држава у којима су живеле велике заједнице српских емиграната према Српској православној цркви. Од посебног значаја је анализа политике тих влада према расколу у Српској православној цркви, односно испитивање степена њихове подршке једној или другој страни у сукобу. На крају, потребно је испитати и тадашње интерне слабости у Српској православној цркви, како у Србији, тако и у дијаспори, због који је Српска православна црква у односу према ондашњем комунистичком режиму била далеко инфериорнији партнер.

Закључци округлог стола

„Улога Српске православне цркве у очувању идентитета српске дијаспоре“

1. На округлом столу *Улога Српске православне цркве у очувању идентитета српске дијаспоре* наглашено је да су везе Српске православне цркве са српском дијаспором вековно нераскидиве и да Српска православна црква представља националну институцију која засвођује и повезује српски народ у дијаспори са српским народом у Републици Србији, Републици Српској и на простору бивше Југославије.
2. Учесници округлог стола су сугерисали нашим властима у Републици Србији и Републици Српској да кроз координацију са Српском православном црквом продубе сарадњу са српском дијаспором, да озбиљније и са више амбиције приступе институционализацији овог вида повезивања. С тим у вези, Влади Републике Србије је посебно сугерисано да не укида Министарство вера и дијаспоре.
3. Реферати и дискусија на округлом столу *Улога Српске православне цркве у очувању идентитета српске дијаспоре* подвукли су да је однос Српске православне цркве и српске дијаспоре у великој мери неистражено научно-стручно поље, отворено за мултидисциплинарне приступе, компаративне методе и слојевите претресе проблема у складу са географском распрострањеношћу нашег народа и историјским трајањем у новонасељеним просторима широм света.
4. Предложено је покретање истраживачких пројеката путем којих бисмо дошли до целовитог сазнања о историјском постојању и трајању српског народа у дијаспори. Реч је о вишедеценијским истраживањима која би требало да буду пажљиво методолошки осмишљена. Уочава се да би, с једне стране, истраживање историје српске дијаспоре у Сједињеним Америчким Државама могло да буде модел за слична истраживања у Великој Британији, Канади, Аустралији и Новом Зеланду, док би, с друге стране, истраживање српског расејања у Аустрији могло да буде почетно за писање историје наше дијаспоре у Западној Европи.
5. С тим у вези предложено је оснивање Фонда за истраживање српске дијаспоре. У Иницијативни одбор могли би да буду именовани чланови из

редова Српске православне цркве, државних органа Републике Србије и Републике Српске, Конгреса српског уједињења и српске дијаспоре, наставно-научних, научних и културних установа Републике Србије, Републике Српске итд.

6. Учесници округлог стола су предложили да Конгрес српског уједињења предузме почетне кораке ка остваривању предлога, као и да се ради на томе да се Влада Републике Србије укључи у његову реализацију.

**Улога Српске православне цркве
у очувању идентитета српске дијаспоре**

Зборник радова округлог стола
одржаног у Министарству вера и дијаспоре у Београду 21. маја 2012.

Приредили

Славка Драшковић и Александар Раковић

Издавач

Конгрес српског уједињења

За издавача

др Славка Драшковић,
председник Конгреса српског уједињења Србија

Београд 2012.

Штампа

???

Тираж

???

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд